

***Pedagogisch beleid
Kinderopvang Casa Bambini
Buitenschoolse opvang***

Versie 2022

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Wettelijke kaders	4
2. Pedagogische visie	6
3. Emotionele veiligheid	8
3.1 Inleiding	8
3.2 Relatie pedagogisch medewerker-kind, kind-kind, invloed van de ruimte	8
3.3 Relatie pedagogisch medewerker-kind	9
3.4 Hoe reageren we adequaat, daadwerkelijk contact-/communicatieprincipes	9
3.5 Relatie met leeftijdsgenoten	10
3.6 Fysieke ruimte en psychische ruimte	10
3.7 Omgaan met gevoelens, emoties en onacceptabel gedrag	12
3.8 Hoe omgaan met emoties	13
3.9 Toetsingskader GGD op het gebied van emotionele veiligheid	13
4. De ontwikkeling van de persoonlijke competentie	16
4.1 Inleiding	16
4.2 Het volgen van de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen	17
4.3 Ontwikkeling door spel	18
4.4 Uitgangspunten	19
4.5 Kenmerken van spel	19
4.6 Spelbegeleiding	20
4.7 Aandacht voor speelgoed	21
4.8 Radio, muziek, televisie en computer	21
4.9 Respect voor de natuur	22
4.10 Visie op VVE	22
4.11 Toetsingskader GGD op het gebied van persoonlijke competentie	22
5. De ontwikkeling van de sociale competentie	24
5.1 Inleiding	24
5.2 Vaste leeftijdsgenootjes	24
5.3 Ruimte	25
5.4 Meerdere spelruimtes	26
5.5 Inrichting van spelruimtes	26
5.6 Toetsingskader GGD op het gebied van sociale competentie	26
6. Eigen maken van waarden en normen	28
6.1 Inleiding	28
6.2 Intake en dagelijkse mondelinge communicatie	28
6.3 Waarden en normen van de opvang	29
6.4 Toetsingskader GGD op het gebied van eigen maken van waarden en normen	29
7. Dagelijks werkplan	30
7.1 Dagelijkse structuur/samenvoegen van groepen/ Ped. beleidsmedewerker	30

7.2 Werkverdeling vooraf aan de komst van de kinderen	30
7.3 Dagprogramma	31
Bijlage: Korte kennismaking pedagogen	36

Voorwoord

Pedagogisch medewerker op een BSO zijn is een boeiend en verantwoordelijk beroep. Er wordt een bewuste professionele pedagogische relatie aangegaan tussen pedagogisch medewerker en kind. Om dit te kunnen doen moet het duidelijk zijn waar deze bewuste professionele pedagogische relatie op gebaseerd is, wat de uitgangspunten zijn en hoe dit in de praktijk tot uiting wordt gebracht.

Casa Bambini heeft in dit document haar pedagogische visie, uitgangspunten en werkwijze beschreven. Naast dit document wordt er gewerkt met aanvullende protocollen, zoals het Protocol Kindvolgsysteem, Wennen en doorstromen en Signalering van mogelijke ontwikkelingsproblemen. Deze zijn opgenomen in het Protocol Kinderopvang waar dit beleid onderdeel van uitmaakt. De pedagogische visie en werkwijze van Casa Bambini worden toegepast in zowel voor de kinderdagopvang als de BSO. In de laatste paragraaf van het hoofdstuk “Dagelijks werkplan” van dit beleid ligt de nadruk op de verschillende accenten die een BSO kan hebben, zoals sporten op de BSO of een BSO op de boerderij. Hier zijn namelijk de specifieke omgevingsfactoren van de boerderij (omgang met dier en natuur) of sportaccommodatie uitgewerkt.

De rode draad door het pedagogisch beleid is dat we BSO kinderen een vrijetijdsvoorziening willen bieden met activiteiten die passen bij hun behoeften en waarmee ze zich in hun eigen tempo kunnen ontwikkelen. Dit vraagt van ons dat wij ieder kind bewust volgen en kijken hoe we ervaringen kunnen aanbieden die passen bij de ontwikkeling van dat kind. We doen dit vanuit een respectvolle, ruimtelijke (in fysieke en psychische zin), individuele en positieve benadering.

Deze vier aspecten (respect, ruimte, individueel en positief, afgekort de RRIP) kunnen gezien worden als de pijlers van onze pedagogische visie. In dit beleid worden deze visie en de pijlers (RRIP) verder uitgewerkt.

Tenslotte, de Wet Kinderopvang (2005) en de bijbehorende beleidsregels kwaliteit kinderopvang stellen eisen aan een pedagogisch beleid. Deze eisen zijn in dit document opgenomen. Ook is er rekening gehouden met het toetsingskader van de GGD. De GGD heeft dit toetsingskader ontwikkeld op basis van de Wet Kinderopvang en controleert hiermee binnen de kinderopvang om na te gaan of zij voldoen aan de wettelijke kaders. Aan het einde van de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 zijn elementen uit dit toetsingskader opgenomen. Daarnaast is in deze versie van ons Pedagogisch beleid gebruik gemaakt van informatie uit het Pedagogisch kader kindercentra 4-13 jaar, versie mei 2010.

Wij wensen iedereen veel leesplezier en succes met het werken volgens de RRIP-visie!

Namens Casa Bambini

Els van Holst
Directeur

Vanaf januari 2005 is de Wet Kinderopvang met de bijbehorende beleidsregels kwaliteit kinderopvang van kracht. Sinds 1 januari 2018 is daarnaast de nieuwe IKK wet in werking gegaan waarin de kwaliteit voor de kinderopvang meer naar voren komt. Hierin worden een aantal voorwaarden gesteld m.b.t. het pedagogisch beleid. Dit betreft het volgende:

1. Het pedagogisch beleidsplan bevat in duidelijke en observeerbare termen een beschrijving van de wijze waarop emotionele veiligheid van kinderen wordt gewaarborgd, de mogelijkheden voor kinderen tot de ontwikkeling van hun persoonlijke en sociale competentie en de wijze waarop de overdracht van normen en waarden aan kinderen plaatsvindt.

In de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 worden bovengenoemde elementen beschreven.

2. Het beleidsplan bevat in duidelijke en observeerbare termen tenminste een beschrijving van de werkwijze, maximale omvang en leeftijdsopbouw van de stamgroepen en de spelactiviteiten die kinderen buiten de stamgroep kunnen verrichten.

Algemeen

Bij Casa bambini hebben wij twee kinderopvang groepen en 1 buitenschoolse opvang groep. In de kinderopvang 0-4 jaar ruimtes werken wij met een horticontale groepsindeling. Dit houdt in dat de leeftijden van de kinderen op de groepen niet ver uit elkaar liggen, waardoor wij met de inrichting, het aanbod van spel- en speelmateriaal en het aanbod van activiteiten nauwer aan kunnen sluiten bij de ontwikkeling van het kind. Wij werken met een babygroep, genaamd 'De Rupsjes'; waar wij kinderen opvangen in de leeftijd van 0 tot 2 jaar. Op deze groep mogen wij maximaal 16 kinderen opvangen. Daarnaast werken wij met een peutergroep, genaamd 'De vlinders'; waar wij kinderen opvangen in de leeftijd van 2 tot 4 jaar. Op deze groep mogen wij eveneens maximaal 16 kinderen opvangen.

De BSO genaamd 'De hooizolder', vangt kinderen op in de leeftijd van 4 tot 12 jaar en is daarmee een 'verticale-groep' te noemen. Op deze groep mogen wij maximaal 22 kinderen opvangen.

Ieder kind heeft zijn eigen zogenaamde 'stamgroep' waar het kind op zijn/haar opvangdagen in opgevangen wordt. De leeftijd van het kind is bepalend voor in welke groep het kind zich bevindt.

Van deze groepsindelingen wordt afgeweken op de woensdag en de vrijdag tijdens de reguliere schoolweken én in vakantieperiodes wanneer er weinig kinderen aanwezig zijn en de beroepskracht-kindratio dit toelaat. Vanwege de kleine vraag naar buitenschoolse opvang op de woensdag en de vrijdag in de reguliere schoolweken, wordt de peutergroep 'De Vlinders' samengevoegd met de BSO, indien de bezetting dit toelaat én indien dit naar ons inziens wenselijk is voor- en geen negatieve gevolgen heeft- m.b.t. het welzijn van de kinderen en aansluit bij het nastreven van een prettige groepsdynamiek en leefklimaat. Tevens wordt er rekening gehouden met de beschikbaarheid van geschikt spel- en speelmateriaal en ergonomisch verantwoorde meubels voor de kinderen, gezien de samengevoegde groepen opgevangen zullen worden in de peutergroep.

In de vakanties voegen wij samen vanwege personeel en kinderen die op vakantie zijn, waardoor de bezetting het samenvoegen toelaat. Uiteraard houden wij in deze situatie ook rekening met de wenselijkheid voor de kinderen en mag dit geen nadelige gevolgen hebben m.b.t. het welzijn van de kinderen, de groepsdynamiek en het leefklimaat. In de vakantieperiodes wordt er daarom gewerkt met een kinderopvanggroep samengevoegd met de buitenschoolseopvang. De kinderen die in deze groepen samengevoegd worden, bevinden zich in de leeftijd van 2 tot 12 jaar óf in de leeftijd van 0 tot 12 jaar. De leeftijdsindeling is afhankelijk van het aantal kinderen die dag én de leeftijden van die kinderen. Dit vraagt van de pedagogisch medewerkers extra alertheid op de inrichting van de ruimte, het aanbieden van geschikte activiteiten voor de verschillende leeftijdsgroepen en een goede voorbereiding en organisatie hiervan. *Wanneer er bijvoorbeeld 1 0-jarige is, 2 2-jarige en 1 6-jarige,*

kan dit prima samengevoegd worden in 1 groep; er kan een uitstapje gemaakt worden en er is dan voldoende ruimte voor het aanbieden van gerichte activiteiten; passend bij de leeftijd en interesse van de kinderen. Wanneer er bijvoorbeeld 3 0-jarigen, 2 1-jarigen, 3 6-jarigen en 1 9-jarige is, kiezen we ervoor om de bso toch gescheiden te houden. Wij streven naar een voor de kinderen zo prettig mogelijke opvang waarbij zij zich optimaal kunnen ontwikkelen en waarbij zij zich prettig en veilig kunnen voelen. Wij doen dit vanuit een respectvolle, ruimtelijke (in fysieke en psychische zin), individuele en positieve benadering.

Ouders van de kinderen die op de woensdag en vrijdag naar de BSO gaan, zijn op de hoogte gebracht van de samengevoegde groepen in de reguliere schoolweken en krijgen dit al te horen op het moment dat zij informatie inwinnen over de BSO op de woensdag en vrijdag. Ouders van de kinderen die in de vakantie naar de BSO gaan en waarbij de BSO groep wordt samengevoegd met de dagopvang, worden op de hoogte gesteld door middel van een berichtje die verstuurd wordt via ons systeem: KOV-net. Ons streven is om zowel op de woensdag als op de vrijdag in de reguliere schoolweken een bekend gezicht vanuit de BSO op de samengevoegde groep te zetten, waardoor de BSO kinderen de begeleiding krijgen van een BSO medewerkster. Indien dit niet planbaar is vanwege ziekte of een vrije dag, zorgt de ingeplande medewerkster eveneens voor passende activiteiten en vraagt zij een duidelijke overdracht en tips aan de BSO medewerkster, zodat de ingeplande medewerkster zo goed mogelijk in kan springen op de behoeftes en de ontwikkeling van het BSO kind. Ook wordt er rekening gehouden met de beschikbaarheid van geschikt spel- en speelmateriaal passend bij de ontwikkeling en interesses van de BSO kinderen en zijn er ergonomisch verantwoorde meubels voor de BSO-kinderen beschikbaar.

De maximale omvang van de verticale groep (0-12 jaar) is twaalf kinderen met een uitloop naar maximaal zestien. Dit is afhankelijk van de leeftijdsopbouw van de groep. Conform de beleidsregels kwaliteit kinderopvang is er één beroepskracht aanwezig per drie kinderen in de leeftijd tot één jaar, één beroepskracht per vijf kinderen in de leeftijd van één tot twee jaar, één beroepskracht per acht kinderen in de leeftijd van twee tot vier jaar, één beroepskracht per 10 kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 6 jaar en één beroepskracht per 12 kinderen van 7 tot 12 jaar. Aan de hand van het rekenkundige gemiddelde van de voor de aanwezige leeftijdscategorieën wordt het aantal kinderen op de beroepskrachten bepaald.

Elk kind heeft zijn/haar vaste stamgroep met vaste pedagogisch medewerkers die aan deze stamgroep zijn gekoppeld (zie ook het hoofdstuk Sociale competentie). Daarnaast heeft ieder kind een eigen mentor. De mentor werkt op de groep waar het kind is geplaatst. Zij volgt de ontwikkeling van het kind, is het eerste aanspreekpunt voor ouders, en in de BSO ook voor het kind. Daarnaast hebben de 0-jarigen een vast vertrouwd gezicht op de groep. Dit zijn maximaal 2 gezichten per 0-jarigen. Een van de vaste gezichten is altijd de mentor van het kind*.

Naast de opvang op de groep is het mogelijk gebruik te maken van diverse overige (speel)ruimtes zoals de gang en de gymzaal. **Voor meer uitleg over de vaste gezichten en het mentorschap, verwijst ik u door naar het hoofdstuk 'Ieder kind een eigen mentor' op pagina 19, 20 en 21*

Bij activiteiten in ruimtes buiten de groep wordt bij de peutergroep gevraagd aan de kinderen wie er mee wil. Daarbij gaat één van de twee pedagogische medewerkers mee. Ook kan het voorkomen dat er activiteiten worden ontwikkeld met de BSO. Bijvoorbeeld kinderen van de peutergroep en de BSO spelen in de gymzaal. Er worden afspraken gemaakt over welke pedagogisch medewerker meegaat voor het toezicht. Pedagogisch medewerkers kunnen dus met de aan hen toevertrouwde kinderen uit de groep en/of aangrenzende groep voor een bepaalde activiteit gebruik maken van andere ruimten. Kinderen die in hun vertrouwde groep willen blijven, kunnen dit doen omdat hier altijd een mogelijkheid voor geschapen wordt indien er een tweede beroepskracht op de groep staat.

Groepsindeling BSO 'De Hooizolder'

Bij de BSO werken wij met een verticale leeftijdsgroep, wat wil zeggen dat op de BSO kinderen worden opgevangen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar. Bij het aanbieden- en de uitvoering van activiteiten wordt er op de maandag, dinsdag en donderdag de mogelijkheid gecreëerd voor de kinderen om aan te sluiten bij verschillende activiteiten waarbij er rekening wordt gehouden met de verschillende ontwikkelingsbehoeftes en interesses.

Van bovenstaande verdeling wordt afgeweken bij doorstroomknelpunten of bij minder kinderen door bijvoorbeeld ziekte of vakantie. In onze kleinschalige opvang is er bij de BSO namelijk sprake van 1 groep waardoor er in bovenstaande gevallen geen gebruik gemaakt kan worden van het opsplitsen van de groep. Wanneer er geen splitsing gemaakt kan worden, vraagt dit van de pedagogisch medewerkers extra alertheid op de inrichting van de ruimte, het aanbieden van geschikte activiteiten voor de verschillende leeftijdsgroepen en een goede voorbereiding en organisatie hiervan. Tevens wordt er rekening gehouden met de beschikbaarheid van geschikt spel- en speelmateriaal en ergonomisch verantwoorde meubels voor de kinderen.

De beleidsregel kwaliteit kinderopvang geeft aan dat een stamgroep BSO bestaat uit ten hoogste 22 kinderen van 4 tot 12 jaar.

Middels de rekentool beroepskracht-kindratio berekenen wij het aantal benodigde beroepskrachten voor de BSO.

Zo mag 1 leidster maximaal 10 kinderen in de leeftijd van 4 tot 6 jaar opvangen en mag 1 leidster maximaal 12 kinderen opvangen in de leeftijd van 7 tot 12 jaar.

BSO de Hooizolder is de stamgroep voor de BSO kinderen. Hier worden zij opgevangen in een uitdagende maar huiselijke opvangruimte.

Een beschrijving van de werkwijze is gevoegd in hoofdstuk 7 onder Dagprogramma.

3. Een pedagogisch beleidsplan bevat in duidelijke en observeerbare termen tenminste een beschrijving van de wijze waarop beroepskrachten bij hun werkzaamheden worden ondersteund door andere volwassenen.

De beroepskrachten die met ons pedagogisch beleid werken worden op verschillende manieren ondersteund door andere volwassenen/coach.

Ten eerste is er de algemene ondersteuning door de direct leidinggevende.

Ten tweede is er inhoudelijke ondersteuning door structurele deskundigheidsbevordering (intern aangeboden training/opleiding) en werkbegeleiding en minimaal 10 uur per pedagogisch medewerker door een coach.

Ten derde zijn er in sommige gevallen stagiaires aanwezig. Zij kan de pedagogisch medewerkers ondersteunen bij het eten of activiteiten voorbereiden.

Ten vierde worden alle pedagogisch medewerksters ondersteund door de pedagogisch coach/beleidsmedewerker. Zie pagina 38 en 39 voor uitgebreide informatie over dit onderwerp.

In het volgende hoofdstuk worden de uitgangspunten van onze pedagogische visie beschreven. In de hoofdstukken daarna wordt aangegeven hoe deze uitgangspunten passen bij het realiseren van de vier opvoedingsdoelen uit het wettelijk kader (zie punt 1. uit dit hoofdstuk).

2. Pedagogische visie

In de beleidsregels kwaliteit kinderopvang, behorend bij de Wet Kinderopvang, wordt – zoals al gezegd in dit document in hoofdstuk 1 punt 1 – de voorwaarde gesteld dat in een pedagogisch beleid beschreven staat hoe er gewerkt wordt aan vier opvoedingsdoelen. Deze vier opvoedingsdoelen zijn:

- Het bieden van emotionele veiligheid
- Het ontwikkelen van persoonlijke competenties
- Het ontwikkelen van sociale competenties
- Het overdragen van waarden en normen

Binnen onze visie* werken we aan deze doelen door de kinderen Respectvol, Ruimtelijk, Individueel en Positief te benaderen.

Onze visie is namelijk:

Wij willen de kinderen in de BSO een vrijetijdsvoorziening bieden die aansluit bij hun behoefte en waar ze in de gelegenheid zijn zich in hun eigen tempo te ontwikkelen. Dit doen we door de ontwikkeling en belevingswereld van het kind te volgen en hierop aan te sluiten door het aanbieden van ervaringen die bij het kind passen en het kind verrijken. Hierbij wordt het kind Respectvol, Ruimtelijk, Individueel en Positief benaderd (benadering volgens de RRIP).

Een Respectvolle benadering naar elkaar.

We benaderen kinderen respectvol vanuit de belevingswereld van het kind. Wij hebben oog voor de eigenheid en individualiteit van het kind. Naast individueel contact begeleiden we het kind in de omgang met volwassenen en andere kinderen. Wij noemen dit het actief volgend begeleiden in dialoog: we leren kinderen zelf te leren. We willen oog hebben voor detail, respect voor elkaar en de dingen om ons heen en voor de natuur.

Een Ruimtelijke benadering in fysieke en psychische zin.

We gaan er van uit dat iedereen door ruimte om zich heen zich kan ontwikkelen. Daarom bieden we verschillende ingerichte ruimten waar diverse activiteiten gedaan kunnen worden. Wij geven kinderen de mogelijkheid zich breed te ontwikkelen. We zorgen voor ruimte, voor creatieve experimenten en het opdoen van nieuwe ervaringen. Nieuwe ervaringen die aansluiten bij de ontwikkelingen van het kind.

Een Individuele benadering.

Ieder mens is uniek. We luisteren echt naar elkaar, we nemen elkaar serieus en we gaan in op een vraag. We geven kinderen de mogelijkheid vaardigheden te ontwikkelen en ervaringen op te doen die aansluiten bij hun eigen belangstelling.

Een Positieve benadering.

Een positief zelfbeeld is de basis van de hele ontwikkeling. Daarom vinden we het belangrijk om te signaleren en op te merken: wat vraagt dit kind van mij als opvoeder; hoe kan ik hier op een positieve manier mee omgaan. We gaan daarbij uiteraard ook uit van een positieve houding tegenover onze veelkleurige samenleving. Wij bieden de kinderen veiligheid, vertrouwen en ruimte. Hierdoor krijgen de kinderen de mogelijkheid, en worden ze gestimuleerd te groeien naar zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Tevens leren ze hiermee respect te hebben voor elkaar, de omgeving en zichzelf.

Deze vier pijlers vragen een actieve houding van pedagogisch medewerkers naar kinderen en sluiten aan bij het wetenschappelijk onderzoek van M. Riksen-Walraven (hoofdstuk 5, de kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang 2004). Hierin wordt gesteld dat pedagogisch medewerkers 6 interactievaardigheden nodig hebben in de kinderopvang (sensitieve/responsieve houding, respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen kinderen). Deze interactievaardigheden liggen besloten in de RRIP benadering. Hoe je die kunt inzetten wordt in dit beleid uiteengezet. Je vindt er onderdelen van terug in de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6.

Vooruitlopend op hoofdstuk 3, 4, 5 en 6 waarin de relatie tussen pedagogisch medewerker en kind beschreven wordt, geven we hier alvast een aantal regels die als basis gehanteerd worden. Deze vuistregels zijn de vertaling van de hierboven beschreven uitgangspunten in de houding en omgang met kinderen. Het kind moet onvoorwaardelijk steun en vertrouwen krijgen van de pedagogisch medewerker die voor het kind zorgt.

Dat betekent:

- Dat we elk kind onvoorwaardelijk accepteren zoals het is
- Dat we vanuit deze acceptatie bewust kijken naar het kind met de vraag: wat kan ik als pedagogisch medewerker dit kind aanbieden zodat het zich verder kan ontwikkelen
- Dat we ingaan op vragen/signalen van kinderen (onaangepast gedrag zien wij als signaal) en daarmee het kind serieus nemen
- Dat een kind altijd de gelegenheid krijgt om terug te vallen op een volwassene (er is altijd nabijheid van een volwassene bij een kind)
- Dat een kind nooit geïsoleerd mag worden
- Dat niets als dwangmiddel gebruikt mag worden
- Dat een kind niet door een ander kind (of een groep kinderen) gepest of gekleineerd wordt.

Wij vragen van pedagogische medewerkers een actieve instelling om deze regels na te leven.

*Bij het tot stand komen van onze pedagogische visie hebben wij gebruik gemaakt van gedachtegoed van meerdere filosofen en pedagogen zoals Malaguzzi, Korczak, Solter, Pikler, Gordon en Riksen-Walraven. In bijlage 2 van dit beleid worden de achtergronden van deze filosofen/pedagogen geschetst. Zij kunnen gezien worden als pedagogische inspiratiebronnen. Daarnaast blijven maatschappelijke- en branche ontwikkelingen van invloed op het pedagogisch beleid en de visie. Het is een “levend” document. De visie en het beleid wordt telkens getoetst en – indien nodig – aangepast aan de laatste ontwikkelingen. Zo is in dit beleid het Pedagogisch kader kindercentra 4-13, versie mei 2010 betrokken.

3. Emotionele veiligheid

3.1 Inleiding

Zoals in het Voorwoord en hoofdstuk 2 beschreven, willen wij BSO kinderen een vrije tijd aanbod bieden waarbij ze in de gelegenheid gesteld worden hun eigen keuzes te maken en zich in hun eigen tempo te ontwikkelen. Dit doen we door de ontwikkeling en belevingswereld van het kind te volgen en hierop aan te sluiten door het aanbieden van ervaringen die bij het kind passen en het kind verrijken. Hierbij wordt het kind Respectvol, Ruimtelijk, Individueel en Positief benaderd (benadering volgens de RRIP, zie hoofdstuk 2).

Met deze RRIP benadering werken we aan 4 opvoedingsdoelen. Dit zijn de opvoedingsdoelen die genoemd worden in de beleidsregel behorend bij de Wet Kinderopvang. Te weten: het bieden van emotionele veiligheid, het bevorderen van persoonlijke- en sociale competenties (vaardigheden) en het overdragen van waarden en normen.

Uit onderzoek (o.a. van M. Riksen-Walraven, die de opvoedingsdoelen geformuleerd heeft) is gebleken dat alleen vanuit een emotioneel veilige situatie een kind optimaal tot ontplooiing komt. Van daaruit richten kinderen zich optimaal op interacties met volwassenen, leeftijdsgenootjes en de ruimte, inrichting en materialen (waarmee ze hun persoonlijke- en sociale competentie ontwikkelen en open staan voor de overdracht van waarden en normen).

Hoe creëer je nu emotionele veiligheid? In dit hoofdstuk wordt dit uitgewerkt. De volgende hoofdstukken richten zich op de persoonlijke en sociale ontwikkeling en het omgaan met waarden en normen.

3.2 Relatie pedagogisch medewerker-kind, kind-kind, invloed van ruimte

Een emotioneel veilige situatie kan geboden worden door drie aspecten: een goede interactie tussen pedagogisch medewerker en kind, goede interactie tussen kinderen onderling en een goed ingerichte ruimte.

De invoelende (sensitieve) pedagogisch medewerker is van groot belang. Hij/zij is – in de setting van het dagverblijf - verreweg het meest bepalende voor het welbevinden en de ontwikkeling van jonge kinderen. Maar ook bij kinderen in de BSO – die hun eerste hechtingsfase al grotendeels hebben doorlopen - is de pedagogisch medewerker van invloed. Ook bij hen geeft een goede band met een pedagogisch medewerker een gevoel van veiligheid en vanuit die veiligheid kunnen zij vervolgens op zoek naar nieuwe ontdekkingen en avonturen.

Daarna komt de omgang met leeftijdsgenootjes. Door regelmatige interacties met dezelfde kinderen kan een kind positieve relaties met leeftijdsgenootjes ontwikkelen die bijdragen tot een gevoel van veiligheid en welbevinden. De omgang met leeftijdsgenootjes is ook bevorderlijk voor de ontwikkeling op diverse gebieden (persoonlijke en sociale ontwikkeling).

Tot slot kan ook de inrichting van de ruimte bijdragen aan een gevoel van veiligheid en geborgenheid bij kinderen. Malaguzzi (Reggio pedagoog) heeft de ruimte de derde pedagoog genoemd (naast de andere kinderen en de pedagogisch medewerker), onder meer door de beschikbaarheid van privé-plekjes waar kinderen zich kunnen terugtrekken, door de ruimte zo in te delen dat kinderen ongestoord kunnen spelen en door toepassingen van materialen die het geluidsniveau binnen de ruimte reduceren. De inrichting van ruimte is ook van invloed op de persoonlijke ontwikkeling (spelmaterialen) en de sociale ontwikkeling (mate van mogelijkheid voor contacten tussen kinderen).

3.3 Relatie pedagogisch medewerker-kind

Hierboven is al kort het belang aangestipt van de relatie tussen pedagogisch medewerker en kind. Wanneer het kind zich immers veilig voelt en vertrouwen heeft durft het zelfstandigheid aan, er op uit te gaan en te ontdekken. Het kind zal zich pas veilig voelen wanneer het de kans krijgt zich te hechten aan de pedagogisch medewerker.

Ieder kind een eigen mentor

Natuurlijk begeleiden en volgen we de ontwikkeling en het welbevinden van een kind. Er wordt op gelet dat ieder kind dat aanwezig is iedere dag “echt gezien” (dus bewust gevolgd wordt). Ook heeft ieder kind een eigen mentor. Ouders en kinderen weten bij wie ze terecht kunnen met vragen over hun kind bij de welke mentor.

Onder een gehechtheidrelatie verstaan we een relatief duurzame relatie tussen een kind en één of meer specifieke personen met wie het kind regelmatig interacteert. De gehechtheidrelatie is voor het kind het vanzelfsprekende fundament van al zijn doen en laten. Kinderen hebben behoefte aan een voorspelbare relatie. Het is het fundament in tijden van spanning en angst. Het ontstaan van een veilige gehechtheid hangt af van de mate waarin de pedagogisch medewerker sensitief en responsief reageert naar het kind.

Het goed invoelen/herkennen van signalen van kinderen (sensitiviteit) en hierop goed inspelen (responsiviteit) zorgt voor vertrouwen bij de kinderen. Sensitiviteit en responsiviteit zijn de belangrijkste basishouding voor elke volwassene die een band wil opbouwen met kinderen, niet alleen als ze jong zijn maar voor alle leeftijden.

Sensitief en responsief zijn kan door middel van een warme betrokkenheid en aandachtige omgang tussen pedagogisch medewerker en kind. De RRIP benadering geeft hier handvatten voor. Wanneer we immers:

- Respectvol kijken/volgen wat een kind aan het doen is
- Ruimte bieden om die activiteit uit te breiden
- Individueel benaderen, ingaan op de vraag/belangstelling tonen voor de activiteit
- Positief bemoedigen

Dan zijn we in staat signalen waar te nemen, te interpreteren en daar prompt en adequaat op te reageren. Deze aandachtige omgang bevordert het zelfvertrouwen van het kind en daarmee het vertrouwen wat het kind opbouwt naar de omgeving toe.

Voor meer uitleg over- en de taken van een mentor, zie bladzijde 19, 20 en 21.

3.4 Hoe reageren we adequaat, daadwerkelijke contact-/communicatieprincipes

Wij onderscheiden een aantal essentiële vaardigheden van de pedagogisch medewerker om tot daadwerkelijk contact te komen. Hierbij gebruiken wij o.a. uitgangspunten van Gordon.

- Het kunnen herkennen van contact-initiatieven van het kind. Hierbij speelt lichaamstaal een grote rol, het opkijken van kinderen, zwaaien maar ook drift of huilen kan een contactvraag zijn. Ook nemen de verbale contact-initiatieven, evenals het zoeken van nabijheid een belangrijke plaats in.
- Het maken van oogcontact met het kind is essentieel om aan te geven dat de pedagogisch medewerker open staat voor het contact-initiatief.
- Naast het herkennen en richten (toewenden) is van belang dat de pedagogisch medewerker in woorden of in lichaamstaal aangeeft dat het initiatief herkend is en dat ze er in positieve zin op ingaat. Uitstel (“Ja, wat goed van je, ik kom zo bij je, als ik klaar ben met...”) is dan ook voor het kind aanvaardbaar omdat het zich begrepen voelt.
- Met actief luisteren (oogcontact, toewenden, knikken/lichaamstaal) laat je zien dat je begrijpt wat

het kind vertelt en moedig je het kind aan om verder te vertellen.

- Van groot belang in contact is niet alleen wat je zegt, maar ook hoe je het zegt (prettige conversatietoon).
- Kinderen moeten de ruimte krijgen om zelf hun problemen op te lossen. Hierin kan de pedagogisch medewerker wel praktische ideeën aanreiken. Het kind leert zo eigen problemen op te lossen, het wordt zelfstandiger en leert dat het zelf verantwoordelijk is voor zijn daden.
- Belangrijk in het contact is ook dat de pedagogisch medewerker voortdurend benoemt wat zij gaat doen en waarom. Kinderen ervaren hierin veiligheid, daarnaast is het benoemen van groot belang voor de taalontwikkeling en het sociaal gericht zijn op elkaar.
- Wij leggen de nadruk op het belang van de ik-boodschap i.p.v. de jij-boodschap. Door de boodschap naar het kind in de ik-vorm te stellen wordt strijd vermeden en ben je duidelijk naar het kind.

Voorbeeld:

Een kind verveelt zich en uit dit door veel lawaai te maken en hindert daarmee zichtbaar andere kinderen. Een pedagogisch medewerker reageert daarop met: wil je daar mee stoppen, ze vinden je vervelend. (jij-boodschap).

Vanuit de ik-boodschap kun je het zo formuleren: "Ik hoor dat je veel lawaai maakt en zie dat de andere kinderen daar last van hebben. Het doet zeer aan mijn oren en de andere kinderen kunnen elkaar niet meer verstaan. Ik denk dat je je verveelt, klopt dit?"

Door deze reactie voelt het kind zich geaccepteerd en begrepen. Het feit dat hij zich verveelt wordt gezien, het gedrag en het vervolg daarvan wordt benoemd. Hierdoor kost het hem minder moeite om in gesprek te gaan, een oplossing te zoeken waarmee zijn gedrag verandert.

Van groot belang voor de pedagogisch medewerker is dat ze onbevooroordeeld leert kijken. Wat laat het gedrag zien, in plaats van een oordeel te hebben over dat gedrag. Dan zal het kind zich begrepen voelen, wat de relatie en het zelfvertrouwen ten goede komt.

Nog een voorbeeld. We kennen allemaal het zo bekende voorbeeld van speelgoed/materiaal opruimen en weten uit eigen ervaring dat het vaak niet werkt door alleen te roepen: "Opruimen". Daar is kennelijk nog iets anders nodig als stimulans voor de kinderen om niet over te gaan in strijd. Als pedagogisch medewerker wil je uit de strijd blijven. Hoe doe je dat?

Een handreiking:

Onderzoek of je in je vraag om op te ruimen de ik boodschap gebruikt en een stimulans naar de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van het kind kunt plaatsen.

Voorbeeld: "Wat een prachtig werkstukken zie ik! Het is bijna tijd om op te ruimen en jullie zijn ook bijna klaar volgens mij, of niet? Hoe lang hebben jullie nog nodig? 5 minuten? Oké, ik zet deze eierwekker op 5 minuten. Als die afgaat moeten we echt opruimen. Wie gaat wat opruimen? Wie helpt even mee om de werkstukken op te hangen in onze tentoonstellingsruimte?"

Kinderen genieten van de aangeboden mogelijkheden in het groeien naar zelf dingen kunnen doen. In onze visie gebeurt dit vanuit het vertrouwen dat je hebt in wat je aan het kind ziet en ervaart.

3.5 Relatie met leeftijdgenoten

De relatie met leeftijdgenoten heeft invloed op emotionele veiligheid maar ook op de persoonlijke- en sociale competenties, ook komen er verschillende waarden en normen om de hoek kijken bij de verschillende leeftijdgenootjes. De uitwerking van de relatie met leeftijdgenoten op al deze gebieden is te lezen in hoofdstuk 5.

3.6 Fysieke ruimte en psychische ruimte

De groepsruimte en de overige ruimten waar kinderen gebruik van kunnen maken zijn van invloed op alle 4 de opvoedingsdoelen. Een vertrouwde, overzichtelijke ruimte waarin kinderen veilig en ongestoord

samen of alleen kunnen spelen draagt bij aan het gevoel van emotionele veiligheid. Denk daarbij aan spelhoeken of themaruimten, vriendelijk licht, etc. Zie voor meer informatie over de ruimte hoofdstuk 5 en 4.10.

Hier gaan we in op het bieden van psychische ruimte in relatie met het bieden van emotionele – en fysieke veiligheid.

Hoe kun je daarin een stimulans zijn voor de kinderen en daarbij de veiligheid niet uit het oog verliezen en uitgaan van het vertrouwen dat je in hen hebt? BSO is vrije tijd. Een uitgangspunt van vrije tijd is de ruimte om zelf te kiezen wat je doet, waar en met wie. De BSO anticipeert hierop door verschillende georganiseerde activiteiten aan te bieden en vrij spel waarbij het kind zelf een keuze kan maken.

Belangrijk is dat de kinderen zelf een stem hebben in wat voor activiteiten er georganiseerd worden. Deze kinderopparticipatie kan door verschillende vormen. Bijvoorbeeld door per maand te inventariseren bij iedereen waar de belangstelling naar uit gaat en de activiteiten hierop aan te passen.

Een ander voorbeeld van kinderopparticipatie is een vakantieprogramma een afvaardiging van oudere kinderen te laten plaatsnemen in de werkgroep die dit voorbereid.

Psychische ruimte wordt ook geboden door de mogelijkheid meer keuze te hebben. Wij gaan er ook van uit dat kinderen de keuze hebben om verschillende activiteiten te doen in hoeken of andere ruimtes (keuken, atelier, buiten e.a.). Kinderen kiezen daarbij zelfstandig wat zij willen doen.

Oudere kinderen op de BSO vragen om nog meer ruimte en vrijheid, nog minder bescherming vanuit de begeleiders. Hier kunnen ook activiteiten plaats vinden zonder direct toezicht. Wel wordt hier indirect toezicht op gehouden en er worden goede afspraken gemaakt met ouder en kind. Hiervoor is een protocol beschikbaar. Vertrouwen geven aan de oudere BSO-ers is belangrijk, ook al vind je dat als pedagogisch medewerker niet altijd makkelijk. Vertrouwen geven betekent niet loslaten maar op afstand blijven volgen. Hoe kun je bijvoorbeeld volgend en stimulerend zijn in het volgende voorbeeld:

“Laat je kinderen echt alleen buiten spelen op een stuk terrein als ze daarom vragen of zeg je daar liever nee tegen vanuit jouw veiligheid?”

Stimulerend zijn betekent: vertellen van je zorg; vertrouwen hebben in kinderen en dit uitspreken; laten weten dat je er altijd voor hen bent bij vragen of anderszins; afspraken maken om hiermee om te gaan en duidelijk zijn in grenzen.

Natuurlijk moet een opvoeder wel ingrijpen als het kind niet het overzicht heeft, of het inzicht in het gevaar ontbreekt. Belangrijk hierin is dat de opvoeder zich bewust is van haar rol en zich de vraag stelt: “Bescherm ik hierin niet onnodig?”.

Kinderen leren door te doen, door te ervaren. In een vertrouwde en veilige omgeving, waarin de opvoeder nabij is. Wanneer een kind zich pijn doet wordt het getroost en kan het van daaruit opnieuw gaan ontdekken. De vreugde is groot als iets lukt. Het kind ervaart daarin eigen kracht en mogelijkheden. Op deze manier groeien kinderen steeds meer naar zelfstandigheid.

Ook bij meer vrijheid houden pedagogisch medewerkers – evenals die bij de dagopvang – een grote rol bij het volgen van de kinderen. Is ieder kind die dag “gezien”, heeft ieder kind een moment van bewuste aandacht gekregen? Was ieder kind emotioneel veilig?

Een goed moment van bewuste aandacht is bijvoorbeeld bij verzorging (eet/drink) momenten. Dit is tevens een moment om tegemoet te komen aan de behoefte aan zelfstandigheid. Maken de grotere kinderen bijvoorbeeld zelf hun fruit schoon; helpen grotere kinderen de jongere bijvoorbeeld met koekjes bakken, daar waar je anders om praktische redenen zegt tegen de jongere kinderen: “Dat kan nu niet”?

3.7 Omgaan met gevoelens, emoties en onacceptabel gedrag

Door emoties laten kinderen veel van hun gevoelswereld zien. Emoties kunnen heel kortdurend en duidelijk zijn: een kind huilt omdat het zich pijn doet, is boos omdat er speelgoed afgepakt wordt, verdrietig omdat een vriendje of vriendinnetje er niet is. Emoties kunnen wijzen op het verstoren van het welbevinden. Omdat kinderen zich minder verbaal maar vooral gevoelsmatig uiten, is het belangrijk de gevoelswereld en de uiting ervan via emoties te kennen. Jonge kinderen hebben sterke gevoelens van irritatie, angst, boosheid, jaloezie, verdriet, frustratie en verwarring. Ze zijn gevoelig en kwetsbaar.

Kinderen kunnen pijnlijke gevoelens te boven komen door te huilen, boos te worden, te trillen, gapen, lachen, praten en door spel. Het is belangrijk dat jonge kinderen hun gevoelens mogen uiten. Het is een ontlading van die pijnlijke gevoelens. Emoties worden zo verwerkt.

Huilen is een veel voorkomende uiting van emotie bij kinderen. Kinderen kunnen op heel verschillende manieren huilen en op verschillende momenten. Het kan een uiting zijn van:

- angst
- verdriet
- boosheid
- pijn
- vragen om communicatie
- uiting van een behoefte (eten, drinken, lichaamscontact, liefde, aandacht, knuffelen)
- opgekropte spanningen

Onacceptabel gedrag is niet een teken van slechtheid van een kind maar een hulpvraag. Er kan sprake zijn van een behoefte die vervuld moet worden, van gebrek aan informatie, van opgekropte pijnlijke gevoelens. Als kinderen dat in welke vorm dan ook laten zien, is het goed dit te interpreteren als: het gaat niet goed (welbevinden is verstoord); wat vraagt het kind van mij. Hierbij dienen uiteraard de ouders betrokken te worden.

Op de BSO vraagt onacceptabel gedrag van de pedagogisch medewerkers een alerte en onderzoekende houding. Kinderen komen vanuit school direct naar de BSO en kunnen dan vanuit eerder beleefde situaties sterk reageren. Denk daarbij bijvoorbeeld aan een situatie dat een kind op school een conflict heeft gehad, of om andere redenen het op school niet naar z'n zin heeft. Een kind kan dat heel goed meenemen naar de BSO-situatie. Contact met ouders hierover is essentieel. Bekijk per situatie of een kind in dat contact er bij is of niet. Soms is het goed er voor te kiezen alleen een gesprek met de ouders te hebben, in de meeste gevallen echter zal het kind er bij zijn.

Wat heeft het kind daarbij nodig? Het ene kind zal het heerlijk vinden er over te praten, het andere helemaal niet. Dan is het vooral aan de orde om te doen: te laten zien hoe iets anders kan en dit benoemen. Het vraagt van de pedagogisch medewerker zich in te leven in de situatie van het kind en daarop af te stemmen. Zich verstaan, gesteund voelen en weten, is dat waar je als pedagogisch medewerker naar toe wilt werken. Het uitgangspunt hierbij is dat het kind oké is zoals het is, met al z'n (eigen)aardigheden. Treed het tegemoet met een open houding. Vraag daarbij steun van collega's door te checken: "hoe heb ik het gedaan en hoe zou jij dat doen?".

BSO kinderen (zeker de oudere) kennen vaak een grote mate van vrijheid in hoe ze zijn. Dit vraagt een groot aanpassings- en inlevingsvermogen van pedagogische medewerkers. Aspecten als stimuleren van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid spelen hierbij een grote rol. Het communiceren hierover met het kind over hoe hij/zij hier mee wil omgaan is van groot belang.

3.8 Hoe om te gaan met emoties

Verschillende emoties vragen een verschillende manier van reageren. Uiteraard wordt hierbij veel gevraagd van het inlevingsvermogen van de pedagogisch medewerker. Vaak zal sprake zijn van intuïtief handelen. Wel willen wij een aantal handreikingen bieden.

Autoritair gedrag van de pedagogisch medewerker (wil tegen wil, ja tegen nee, dreigen, belonen of straffen) past niet in de visie van Casa Bambini (respect tonen naar het kind) en is bovendien meestal niet effectief. Met autoritair gedrag wordt de oorzaak niet aangepakt waardoor het kind zich niet begrepen voelt en mogelijk alleen maar sterker het agressieve gedrag (of het huilen) laat zien.

Permissief (afwachtend) gedrag is geen actieve reactie van de pedagogisch medewerker naar het kind. Met afwachten wordt het kind ten koste van de opvoeder veel vrijheden toegestaan. Permissief gedrag is dus geen bewuste keuze, maar het ontbreken aan initiatief.

Een redelijke benadering is een duidelijke en respectvolle benadering naar het kind. Dat houdt in dat de verantwoordelijkheid voor grenzen bij de opvoeder ligt. Dit betekent dat correctie op een accepterende wijze dient te gebeuren. Onacceptabel gedrag is altijd een verzoek om hulp. Het gedrag wordt bijgestuurd terwijl het kind geaccepteerd blijft.

De volgende handelingen kenmerken deze benaderingswijze:

- Stop gedrag op een heldere en duidelijke manier
- Zeg kort: ik wil niet dat ..., ik vind dat je niet mag ...
- Hand (bijv. met slaan) tegenhouden
- Geen negatieve emotie tonen
- Gevoel laten ontladen en dit aanmoedigen
- Toon respect (geen kleinerende opmerkingen)
- Hou een vriendelijke toon
- Gebruik weinig woorden
- Blijf bij de ik-boodschap

De kern van bovengenoemde aanpak is:

- Geef de grens aan (dit mag niet)
- Toon respect
- Bied hulp

3.9 Toetsingskader GGD op het gebied van emotionele veiligheid

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. emotionele veiligheid. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in de volgende hoofdstukken.

De beroepskracht communiceert met de kinderen en heeft een respectvolle houding naar de kinderen toe.

De benaderingswijze naar kinderen toe vinden wij erg belangrijk (respectvol, ruimtelijk, individueel en positief). Dit uit zich in een respectvolle houding naar kinderen toe en in de communicatie. Dit doen wij door:

- Oogcontact te maken met het kind bij het praten (toegewend zijn, een aandachtige, warme houding).
- Indien mogelijk, proberen op ooghoogte te komen van het kind om echt de aandacht van een kind te vangen.

- Een vriendelijke toon te gebruiken.
- Te luisteren naar wat een kind vertelt of wat een kind antwoordt.
- Zoveel mogelijk te verwoorden wat een kind zegt na het luisteren (bedoel je, je vindt dus dat).

Er heerst een ontspannen open sfeer in de groep. Dit doen wij door:

- Niet te schreeuwen of te roepen door de groep maar de kinderen zoveel mogelijk individueel te benaderen. Ook bij het corrigeren van ongewenst gedrag. We stoppen ongewenst gedrag dan ook door het kind te benaderen op een duidelijke maar vriendelijke toon: "Ik wil niet dat.....want dat", "Ik vind dat je niet magomdat.....". Hand (bijv. als een kind slaat) tegenhouden. Geen negatieve emotie tonen. Gevoel bij het kind even laten ontladen. Geen kleinerende opmerking plaatsen. Gebruik weinig woorden. Blijf bij de ik-boodschap en het waarom.
- Te proberen contactinitiatieven te herkennen en hierop te reageren (interactie). We reageren op lichaamstaal, verbale signalen en oogcontact van het kind. We geven aan dat we het contact herkennen, ook al zijn we ergens mee bezig: "Ja, wat goed van je. Ik kom zo bij je als ik klaar ben met".
- Niet alleen wat we zeggen van groot belang is maar ook hoe we het zeggen (prettige conversatietoon).
- Het volgen van het spel van het kind en storen ze zo weinig mogelijk. Kijk naar de kinderen zonder te praten, het kind voelt dan je aanwezigheid en betrokkenheid. Als er toch iets gezegd wordt praten we over de activiteiten waarop de aandacht van het kind gericht is. We spelen mee in de fantasiewereld van het kind en laten ons daarbij leiden door de structuur die door het kind geschapen is. We corrigeren een kind niet in zijn spel tenzij het daar zelf om vraagt.
- Begrip te tonen als iets niet lukt en laten kinderen de ruimte om hun teleurstelling of verdriet te ervaren. We delen in het plezier en succes.
- Te zorgen voor een adequate inrichting en het aanbieden van spel.

Kinderen worden uitgenodigd tot participatie. Dit doen wij door:

- Aan te sluiten op de belevingswereld van kinderen bij het doen van activiteiten. De verhalen van kinderen zijn leidend voor de activiteiten. Activiteiten zijn niet alleen creatieve activiteiten maar ook verzorgingsactiviteiten, eten, etc. Kinderen hebben een keuze in de activiteiten. We benaderen hen daarbij positief. "Wil je.....of.....?". We luisteren naar het antwoord, vatten samen en geven de structuur aan. "Ik vind het goed dat je gaat.....met.....in".
- Activiteiten te doen in kleine groepjes zodat kinderen altijd een keuze hebben voor een andere activiteit in een ander groepje. Er is dan ook de mogelijkheid tot alleen spel maar proberen wel te achterhalen waarom een kind niet mee wil doen.
- Activiteiten gedurende de dag ook in andere ruimten te creëren waaraan kinderen kunnen deelnemen. "..... gaat naar buiten (atelier, speelhal). Wil je mee?".
- De kinderen te betrekken bij het programma aanbod, zowel het dagelijks aanbod als het vakantieaanbod. Ook zijn zij betrokken bij de evaluaties van het programma.
- Door de kinderen te betrekken bij de kindobservaties en de uitkomsten daarvan.

Kinderen hebben vaste beroepskrachten en leeftijdgenootjes om zich heen. Dit doen wij door:

- Het werken met vaste groepen en pedagogisch medewerkers. We maken ook gebruik van andere ruimten (gymzaal, buiten, hal etc.). Kinderen kunnen - indien zij hiervoor kiezen – gebruik maken van deze verschillende ruimten. Hierdoor weten zij dat ze altijd kunnen terugvallen op hun vaste pedagogisch medewerker. Ieder kind heeft een eigen mentor en is aanspreekpersoon voor ouders.
- In de kinderopvang bestaat de mogelijkheid om af te wijken van de beroepskracht kind ratio. Dit is vastgelegd in de wet IKK. Casa Bambini wijkt van de BKR af 's morgens van

7.30-08.30 uur na de lunch van 13.30-14.30 uur en aan het einde van de dag tussen 17.00 en 18.00 uur. Op deze momenten kan het dus voorkomen dat kinderen of ouders niet hun mentor ziet.

Er is informatieoverdracht tussen ouders en beroepskracht. Dit doen wij door:

- Het betrekken van de ouders bij de opvang waardoor er bijgedragen wordt aan het gevoel van emotionele veiligheid. We trachten daarom de ouders op veel momenten te betrekken. Zo is er het moment van overdracht bij het halen. We laten ouders hierbij delen in de ervaringen, successen en teleurstelling van het kind: “.....heeft vandaagen”.
- Gebruik te maken van een overdrachtsmoment m.b.t. het observatiegesprek, bij ouderavonden, feesten en persoonlijke afspraken als hier aanleiding toe is.
- Er wordt gebruik gemaakt van overdracht via een bord en observaties die besproken worden met ouders conform het kind-volgsysteem waarbij kinderen minimaal 2 keer per jaar worden geobserveerd. De observaties worden 2 keer per jaar besproken met ouders middels observatiegesprekken.
- We begeleiden en volgen de ontwikkeling en het welbevinden van een kind. Er wordt op gelet dat ieder kind dat aanwezig is iedere dag “echt gezien” (dus bewust gevolgd wordt). Ook heeft ieder kind een eigen mentor. Ouders weten bij wie ze terecht kunnen met vragen over hun kind bij de welke mentor. Dit geldt in de BSO ook voor de BSO kinderen zelf.
- In het geval van externe zorg begeleiding sluiten medewerkers zoveel mogelijk aan bij de zorg die extern geboden wordt. Indien mogelijk zijn er contacten met de externe zorgverlener.
- Bij vermoeden van mishandeling of misbruik geldt een ander plan van aanpak. Ook dit stappenplan is onderdeel van de sluitende zorgstructuur in gemeente Wierden. Alle communicatie en handelingen met betrekking tot de bovengenoemde stappenplannen, moeten door de betrokken pedagogisch medewerkers schriftelijk dan wel digitaal worden vastgelegd zodat ten alle tijden inzichtelijk is welke stappen er zijn ondernomen in het traject. Wanneer een gespreksverslag is gemaakt, dienen ouders dit te tekenen voor gezien. Ouders hebben recht op inzage in het dossier van hun kind. De pedagogisch medewerkers hebben trainingen gevolgd op het gebied van observeren en communiceren zodat op een verantwoorde manier de zorgbehoefte van kinderen in kaart kunnen brengen en hierover in gesprek gaan met ouders.
- Als een kind vanuit de Kinderopvang doorstroomt naar een bijbehorende basisschool, vindt er een overdracht plaats met de leerkracht van de basisschool. In het overdrachtformulier staat de ontwikkeling van het kind omschreven. De leerkracht is op deze manier op de hoogte van de vaardigheden. Ook weet hij wie het kind heeft begeleid op het kinderdagverblijf en kan er eventueel een terugkoppeling plaatsvinden. Voordat wij dit formulier aan de basisschool geven, krijgen de ouders dit zelf te lezen. Gaat het kind naar een andere basisschool, dan sturen wij het overdrachtsformulier, met toestemming van ouders, op naar de basisschool waar het kind naar toe gaat. Indien gewenst kan er aan de leerkracht nog een mondelinge toelichting gegeven worden.
- Samenwerken met anderen. We doen het samen, dat is ons uitgangspunt. In alles wat we doen proberen we de leefwerelden waarin kinderen opgroeien te verbinden: thuis, kinderopvang, buurt en school. Zo creëren we een emotioneel positief klimaat waarin kinderen kunnen groeien en ontwikkelen.

4. De ontwikkeling van de persoonlijke competentie

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 hebben we het gehad over de relatie tussen de pedagogisch medewerker en het kind. Het is belangrijk voor de pedagogisch medewerker om weet te hebben van wat een kind voelt en hoe het zich uit. Van daaruit kan aandacht besteedt worden aan de ontwikkeling van de persoonlijke competentie. Het tweede opvoedingsdoel. Wat bedoelen we hiermee?

Hiermee wordt bedoeld op de ontwikkeling van brede persoonskenmerken zoals veerkracht, zelfstandigheid, zelfvertrouwen en flexibiliteit, die kinderen in staat stellen om allerlei typen problemen adequaat aan te pakken en zich goed aan te passen aan veranderende omstandigheden. Daarnaast omvat het begrip “persoonlijke competentie” ook de competenties van kinderen op verschillende ontwikkelingsgebieden, zoals de motorische, creatieve (spel, muziek) en de taal- en cognitieve ontwikkeling.

Ook bij dit opvoedingsdoel zijn 3 aspecten van belang; de relatie tussen de pedagogisch medewerker en het kind (met de RRIP benadering), de relatie met de leeftijdsgenootjes en de relatie met de ruimte.

Over de relatie pedagogisch medewerker-kind wordt in dit hoofdstuk veel geschreven. Hoe kan de pedagogisch medewerker in haar relatie het kind stimuleren in de persoonlijke ontwikkeling? De invloed van leeftijdsgenootjes wordt wel genoemd bij spel maar wordt uitgebreider behandeld in hoofdstuk 5. Het belang van de ruimte komt aan de orde in paragraaf 4.10 en hoofdstuk 5.

Over ontwikkelingsfasen bij kinderen (cognitief, motoriek, taal, lichamelijk, enz.) is heel veel geschreven. Kennis over fasen van ontwikkeling bij kinderen vinden wij belangrijk. Maar wij willen niet dat het een doel op zich wordt. Wij gaan uit van het hier en nu van een kind, en niet waar het volgens een ontwikkelingslijn zou moeten zitten.

Het lijkt er soms op dat de aandacht voor het zijn en het welbevinden van kinderen in het nu wat naar de achtergrond geschoven is. Het worden en de ontwikkeling voeren de boventoon. Door de overmatige aandacht voor de ontwikkeling wordt uit het oog verloren dat het heden, het hier en nu, betekenis en waarde heeft. Er wordt te snel naar momenten in de toekomst gewerkt. De kans bestaat dus dat wanneer we de fasen van de ontwikkeling bij kinderen gedetailleerd gaan beschrijven, dit als uitgangspunt wordt genomen om een kind te volgen.

Om twee redenen is dit niet wat we willen:

- Pedagogisch medewerkers zijn vanuit hun opleiding deskundig op het terrein van ontwikkelingsfasen en nemen deze kennis mee bij het volgen van kinderen.
- Het nader beschrijven van de ontwikkelingsfasen past niet in onze visie van individuele benadering van een kind. De vraag die we ons stellen bij een kind met speciale vragen ('probleemgedrag') is niet: 'past het kind past hier wel?', maar: 'hoe sluiten wij aan bij dit kind?'. Wij nemen waar, interpreteren en handelen in eerste instantie op grond van wat het kind laat zien, in tegenstelling tot, het handelen vanuit de zogenoemde ontwikkelingstheorieën.

Onze visie is gericht op de individuele ontplooiing van kinderen. Wij vertrouwen er op dat elk kind dat in zijn eigen tempo doet. Toch vinden we het nodig pedagogisch medewerkers een handreiking te bieden om problemen in de ontwikkeling te onderkennen: hoe en waaraan zien we dat we ons zorgen moeten maken over de ontwikkeling van dit kind.

4.2 Het volgen van de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen

Hierboven kwam het begrip welbevinden al even aan bod. Casa Bambini gaat in haar visie uit van het hier en nu van een kind. Het welbevinden gaat over dat hier en nu. Als een kind zich goed voelt is het vrolijk, zorgeloos, onderzoekend, ontdekkend en nieuwsgierig. Het voelt zich fijn, veilig en vertrouwd. Het is aan de deskundigheid van de pedagogisch medewerkers om, wanneer een kind zich niet lekker voelt (dus een verstoring van dit welbevinden), dit te onderkennen. Dit gebeurt in nauw overleg met de ouders. De pedagogisch medewerker wordt hierin ondersteund door trainingen en de regelmatige werkbegeleiding.

Natuurlijk volgen we de ontwikkelingen en het welbevinden van een kind. Er wordt op gelet dat ieder kind dat aanwezig is iedere dag “echt gezien” (dus bewust gevolgd wordt).

Ook volgen we kinderen door schriftelijke observaties volgens het Protocol Kind-volgsysteem en (dagelijkse) gesprekken met ouders. Als blijkt dat een kind zich niet optimaal ontwikkelt, kunnen er verdere stappen genomen worden. Naast de observaties vanuit het kind-volgsysteem kennen we het Protocol Signalering van mogelijke ontwikkelingsproblemen. Dit protocol wordt dan gevolgd.

Ouders worden altijd op de hoogte gesteld van de observaties als deze gehouden zijn. De observatie wordt met hen besproken (bij BSO mag het kind hierbij zijn). Als er aanleiding toe is kunnen, ouders verwezen worden naar het consultatiebureau of de huisarts. Als organisatie hebben wij de rol ouders daarin te adviseren en te ondersteunen. De keuze in de te nemen stappen is aan de ouders. Vanuit het welbevinden van het kind in de BSO blijven de pedagogisch medewerkers echter nauw betrokken en in gesprek met de ouders.

Wat houdt het kind-volgsysteem in? Dit systeem volgt het welbevinden van kinderen en geeft hierover informatie aan ouders. Het bestaat uit drie onderdelen die volgen na het plaatsingsgesprek.

In het plaatsingsgesprek vindt uitwisseling van informatie plaats tussen ouders, kind en de mentor van het kind (zie voor uitleg *mentorschap pagina 20 ‘Ieder kind een mentor’*). Kinderen kunnen bij het plaatsingsgesprek aanwezig zijn. De informatie wordt vastgelegd in een plaatsingsformulier. Middels ons online systeem ‘KOV-net’ wordt er gevraagd naar het beantwoorden van toestemmingsvragen en worden hier geregistreerd. Hierin wordt o.a. gevraagd naar toestemmingen m.b.t. bijvoorbeeld “het buiten de poort spelen” en voor “Het samenvoegen van leeftijdsgroepen op de woensdag en de vrijdag”. Indien een kind van het dagverblijf komt behorend bij de BSO-organisatie is er tevens informatie-uitwisseling vanuit het dagverblijf (overgangsformulier) wat gedeeld wordt met de ouders. De eerste dag dat een kind komt wennen op de BSO, zijn de ouders tevens welkom voor een overdracht. Afhankelijk van de wens van ouder en kind komt het kind de volgende keer alleen of de ouder komt nog een keer mee (voor meer informatie zie het Protocol Wennen en doorstromen).

Na de intake worden de kinderen op de volgende manier gevolgd (Protocol kind-volgsysteem):

- Een regulier individueel mondeling contactmoment bij het halen van de kinderen waarin ouders dagelijks kort op de hoogte gehouden worden van het reilen en zeilen (en welbevinden) van hun kind in de groep die dag/week. Een kijkje in de tentoonstellingshoek waar eindproducten van kinderen tentoongesteld worden, misschien met tekst en mogelijk foto's erbij van het proces hoort bij dit contactmoment.
- Een individueel observatieverslag. Hiervoor is een observatieformulier beschikbaar met een bijbehorende handleiding. Na observatie volgt een gesprek met ouder en kind. Dit observeren en het bespreken hiervan gebeurt na 3 maanden opvang en daarna eens per jaar. Het inplannen van de observatiegesprekken is enkel wanneer ouders dit wensen. De observaties worden overigens wel van ieder kind gemaakt en 2 jaar tot nadat de opvang stopt,

bewaard. Daarna worden de observaties vanuit privacyoogpunt vernietigd. Zie 'Ieder kind een eigen mentor' op pagina 19 voor meer informatie omtrent mentorschap en observaties.

- Een bord waar organisatorische informatie gegeven wordt (welke pedagogisch medewerkers zijn er die dag/ informatie over ziekte/ inval etc., bijzondere activiteiten (etc.).

Het bord is in de gang bevestigd. Hierop kunnen pedagogisch medewerkers technische/organisatorische informatie voor ouders kwijt. Te denken valt aan informatie m.b.t. ziekte, afwezigheid door training of werkbegeleiding, inval, etc.

Ieder kind een eigen mentor

Natuurlijk begeleiden en volgen we de ontwikkeling en het welbevinden van een kind. Er wordt op gelet dat ieder kind dat aanwezig is, iedere dag "echt gezien" (dus bewust gevolgd wordt). Ook heeft ieder kind een eigen mentor; de mentor wordt bij de plaatsing of bij de overgang naar een andere groep toegewezen. De mentor zal altijd één van de vaste gezichten zijn op de groep van het mentorkind, daarbij wordt gekeken welke pedagogisch medewerker het kind het meest ziet (bijvoorbeeld bij aanwezigheid van meerdere dagen). Ouders worden tijdens het wenmoment op de hoogte gesteld wie de mentor van hun kind zal zijn, middels een informatieve brief. In deze standaard brief wordt toegelicht waarom wij ieder kind een mentor toewijzen, welke dagen deze pedagogisch medewerker werkt en middels welk e-mailadres en telefoonnummer zij te bereiken is, buiten het mondelinge contact om.

Op verschillende momenten (zie afbeelding A) worden de bevindingen van de ontwikkeling en het welbevinden van het kind die de mentor heeft beschreven, op een door ons ontwikkeld observatieformulier beschreven en aansluitend besproken met ouders. Dit gesprek vindt vrijwillig plaats in een persoonlijk, mondeling gesprek met de mentor en de ouder(s) van het mentorkind; ouders mogen er ook voor kiezen om het gesprek te weigeren, echter wordt er van ieder kind jaarlijks een observatieformulier ingevuld.

Dit observatieformulier is na schrijven, in het bezit van de manager van de kinderopvang; zij zorgt ervoor dat deze veilig bewaard wordt en dat dit formulier vernietigd wordt 2 jaar nadat het kind geen gebruik meer maakt van de opvang. Voor het bespreken van het observatieformulier van ieder kind, hanteren wij bepaalde momenten door de jaren heen, om een zo helder mogelijk beeld te creëren van de ontwikkeling van het kind. Het volgende schema (zie afbeelding A: Observatieschema) geeft een leidraad weer wat betreft de frequentie van de observatiegesprekken.

Observatiegesprek 1	Vervolg
Na 3 maand opvang	Jaarlijks een observatiegesprek in februari

*Afbeelding A: Observatieschema

Vanwege vakanties of ziekte van het personeel of het kind, kan de daadwerkelijke planning er anders uitzien dan onderstaand schema; de gesprekken worden dan, indien gewenst, op een ander moment in overleg met ouders gepland.

Op het moment dat een kind aangemeld wordt bij ons op de opvang, zorgt de groep zelf voor een passende verdeling van het mentorschap. Er wordt hierbij gekeken naar de overeenkomsten van de opvangdagen van het kind en de werkdagen van de mentor; de mentor die het kind het vaakst ziet wordt de mentor van het kind.

Ouders horen dit telefonisch vanuit de BSO wanneer er gebeld wordt voor het inplannen van een wenmoment. De mentor stelt zichzelf dan voor en maakt alvast de wenaafspraak met de ouder(s). Wanneer het kind komt wennen, is er een uitgebreide informatieoverdracht van zowel de ouder/kind als de mentor. Ouders krijgen een formulier mee met daarop de uitleg van het mentorschap, de rol van de mentor, de naam van de mentor, het telefoonnummer van de groep en de beschikbare dagen

van de mentor.

Wanneer een kind doorstroomt van de peutergroep naar de BSO, krijgen ouders tijdens het laatste observatiegesprek van de peutergroep een formulier mee met informatie over de buitenschoolse opvang en daarop ook de benodigde informatie van de nieuwe mentor van het kind. Er wordt altijd vooraf kennisgemaakt met de ouders en de nieuwe mentor; de mentor van de BSO zorgt dat er een overdracht/kennismaking plaatsvindt met ouders voor de start van het kind op de BSO.

Bij de BSO is het bord een belangrijk instrument. Hierop hangt bijvoorbeeld de activiteiten- en intekenlijst van de activiteiten.

Per maand wordt er besproken welke activiteiten er zullen zijn en kinderen tekenen hierop in. Ouders kunnen daarop dus zien welke keuze hun kind gedaan heeft en hierop ingaan met hun kind.

Ook het contact met de ouders bij het halen is belangrijk. Hierbij heeft de pedagogisch medewerker de kans iets te vertellen over de belevenissen van het kind. Ook kan de ouder aangeven of het beeld van welbevinden dat de pedagogisch medewerker heeft klopt. De pedagogisch medewerker kan tevens verwijzen naar de tentoonstellingshoek als daar iets tentoongesteld staat van het kind.

Het kan zijn dat er uit het observatieverslag en de gesprekken met de ouders blijkt dat contact met school zinvol is. Hiervoor geven ouders toestemming.

Ook bij aandachtspunten bij het halen van de kinderen op school kan contact met de school handig zijn. Dit zijn vaak algemene organisatorische aspecten waar geen toestemming van individuele ouders nodig is. Indien er een bredere samenwerking is met de school (bijvoorbeeld BSO gehuisvest school) is er regulier contact met de school over de samenwerking. Dit is ook een algemeen organisatorisch contact waar geen toestemming van de ouders nodig is. Zodra het gaat om individuele kinderen worden de ouders erbij betrokken. Zij dienen toestemming te geven of er met de school over hun kind gesproken kan worden.

4.3 Ontwikkelen door spel

"Als je zien wilt wat kinderen kunnen, moet je ophouden hen dingen te geven"
(N.Douglas, uit: Een portret van creatieve kinderen)

In de ontwikkeling van kinderen neemt het spel een essentiële plaats in. Het kan gezien worden als het dagelijks brood voor kinderen. In spel kunnen kinderen hun creativiteit kwijt en leren kinderen wie ze zijn. In spel kunnen kinderen experimenteren met wat ze in de werkelijkheid hebben leren kennen. Kinderen leren ook in sociaal opzicht van samenspelen: rekening houden met elkaar, beurten geven en verdelen. Van groot belang hierin is hoe we kinderen de mogelijkheid bieden te gaan spelen en te begeleiden in hun spel. Van oudsher zijn we gewend om als opvoeder veel te willen sturen waar het gaat om het handelen van het kind. In het aanbieden van activiteiten bedenken wij bij voorkeur (vaak met goede bedoelingen!) wat de kinderen moeten gaan maken, of bepalen wij het verloop van spelactiviteiten. Het welslagen van de activiteiten hangt er dan vaak vanaf of het product voldoet aan het beeld en de verwachting wat wij er als opvoeder van hadden. Op het moment dat wij als opvoeder onze ideeën opleggen hoe het moet, zal het kind niet meer de vrijheid ervaren om er een eigen invulling aan te geven. De mogelijkheid bestaat dat kinderen door deze aanpak geremd worden, en dus belemmerd worden in hun creativiteit.

In dit hoofdstuk geven wij de visie weer die Casa Bambini heeft op spel en creativiteit en wat de rol van de pedagogisch medewerker hierin is.

4.4 Uitgangspunten

Creativiteit zegt naar ons idee iets over de waarde van spel en over de waarde van het vernieuwend/scheppend bezig zijn. In de manier waarop wij kijken naar de creatieve ontwikkeling van kinderen hebben we ons laten inspireren door de pedagogiek van Malaguzzi (de “Reggio-pedagogiek”) uit Italië. Belangrijk uitgangspunt bij Malaguzzi is dat alle kinderen creatief zijn. Kinderen zijn nieuwsgierig en worden dagelijks door hun omgeving geraakt. Malaguzzi spreekt in dit verband over “bekend worden met het onbekende”. In spel kunnen kinderen experimenteren met wat ze tegenkomen in de werkelijkheid. Kinderen zijn spontaan en ongeremd, hebben een grote verscheidenheid aan interesses. Kinderen kijken op een eigen, onbevooroordeelde manier naar de werkelijkheid en hebben een natuurlijke behoefte zich te uiten, te experimenteren. In spel kunnen kinderen hun nieuwsgierigheid kwijt. Hierdoor leren kinderen ook.

Wij gaan in onze visie uit van de ervaringswereld van het kind. Het gaat er om dat we ingaan op wat een kind op een bepaald moment daadwerkelijk bezighoudt. Dit betekent goed kijken en luisteren naar wat een kind vraagt en je kunnen inleven in de belevingswereld van een kind. Kinderen wijzen zelf de weg als ze voldoende ruimte krijgen. Kinderen zijn in staat om eigen keuzes te maken.

Waar het om gaat is dat kinderen ervaren dat het goed is wat ze kiezen, wat ze doen, wat ze produceren. Door deze houding wordt de eigenheid van kinderen bevorderd. Hierdoor leren kinderen wie ze zelf zijn, komen ze bij hun werkelijke uniek-zijn en leren ze zichzelf respecteren. Het kind kan dan in een toestand terechtkomen waarin het doet en speelt vanuit het hart, zo geconcentreerd speelt dat het de rest vergeet. In ons werken met kinderen hebben we met een “totaal aan individuen” te maken.

Over het uniek-zijn van kinderen merkt Malaguzzi het volgende op:

- Elk kind heeft een eigen werkelijkheid (ervaringen, relaties). Deze moeten we in acht nemen.
- Elk kind heeft gevoelens en ervaringen die niet te scheiden zijn van hun achtergrond.
- Elk kind heeft nu bepaalde gevoelens.
- Het gaat om dit kind.
- Het gaat er om aan te sluiten bij de dag van vandaag en het moment nu.
- Het gaat er om al doende aan te sluiten bij het kind vanuit de relatie pedagogisch medewerker/kind.

Ook Korczak stelt dat ieder kind anders is en dat we ons hiervan bewust moeten zijn in ons omgaan met kinderen. Ieder kind heeft een eigen persoonlijkheid, kinderen verschillen in capaciteiten en emoties, en ook in activiteiten en spel verschillen kinderen in tempo en aandachtsspanne.

4.5 Kenmerken van spel

In het algemeen kunnen we over spel zeggen dat het twee belangrijke kenmerken heeft:

- Kinderen spelen omdat en zolang ze het leuk vinden.
- In spel zijn kinderen ontdekkend bezig. Hierin leren ze zichzelf en hun omgeving kennen.

Kinderen spelen om het doen (het bezig zijn), er wordt gespeeld vanuit het hart en niet vanuit het hoofd (zie ook hierboven).

Je zou kunnen zeggen dat het spel geen doel op zich is maar een middel voor het kind om te ontdekken, verwerken of zoeken van contact.

Het ontdekken gaat vanzelf. Spel is bijvoorbeeld springen, klimmen, dansen, tikkertje, verstoppertje of voetbal. Bewegen dus. Dit is fijn om te doen maar het draagt ook bij aan het sterker en soepeler

worden, ze oefenen hun spieren en coördinatie. Er wordt ontdekt wat zij kunnen en hoe zij hier verder kunnen. Een bijdrage aan de motorische ontwikkeling.

Via fantasie en rollenspel verwerken kinderen de dingen die zij dagelijks beleven. Door na te spelen wat zij hebben gezien of meegemaakt, kunnen ze de gebeurtenissen beter begrijpen. Kinderen die op televisie oorlogsbeelden zien, kunnen dit naspelen.

Spel vindt plaats in het nu, wat hen nu bezighoudt vormt het uitgangspunt van het spel. Hierbij kan fantasie een belangrijke rol spelen. Kinderen kunnen intens spelen; ze sluiten zich daarbij af voor de omgeving en hebben ook geen tijdsbesef meer. Kinderen zijn niet-taakgericht in spel, ze gaan van het een op het ander over (wel afhankelijk van leeftijd; naarmate ze ouder worden neemt taakgerichtheid toe). Kinderen zijn vaak scheppend. Er wordt niet voor niets gezegd dat artiesten en kinderen hierin op elkaar lijken!!

4.6 Spelbegeleiding

De pedagogisch medewerker heeft in het initiëren en begeleiden van spel een belangrijke taak. In het spel gaat het erom aan te sluiten bij de leefwereld van het kind op dit moment, wat wil het kind nu? Hoe doe je dit nu? In het hoofdstuk Dagelijks werkplan komt dit tevens aan de orde. We gaan ervan uit dat pedagogisch medewerkers weten welke kinderen er op een bepaalde dag komen en waar de interesses van deze kinderen liggen. Van daaruit worden er activiteiten met de kinderen bedacht (participatie).

Er zijn altijd meerdere activiteiten zodat de kinderen kunnen kiezen.

Kinderen moeten zich in hun spel kunnen laten gaan. Van groot belang hierbij is wel dat de pedagogisch medewerker structuur aanbiedt waarbinnen het kind tot spel kan komen. Zij laten het kind kiezen uit verschillende activiteiten of vragen het kind wat het wil doen. Ook moeten regels en afspraken helder zijn voor het kind. Regels bieden ook weer een veilige structuur van waaruit het kind tot spel kan komen. Te veel regels verstikken echter.

Wanneer een kind iets zelf gemaakt heeft, is het een teken van respect om hier zorgvuldig mee om te gaan. Zelfgebouwd materiaal moet kunnen blijven staan, zodat het bewonderd kan worden en het kind er verder mee kan spelen. Werkstukken – en indien mogelijk ook zelfgebouwd materiaal – worden zoveel mogelijk tentoongesteld. Hierbij wordt beschreven hoe het proces van het eindproduct tot stand gekomen is. Ook kunnen er foto's gemaakt worden terwijl het kind bezig is met het spel, die in een digitale lijst in de tentoonstellingshoek afgespeeld worden op het moment dat ouders het kind komen halen. Ouders en andere kinderen kunnen dan het spel op deze manier bewonderen.

Wat zijn goede manieren om contact met het kind te hebben tijdens het spel zonder als pedagogisch medewerker te storen?

- Kijk naar de kinderen zonder te praten, het kind voelt dan je aanwezigheid en betrokkenheid.
- Tijdens activiteiten kun je wanneer het kind even op kijkt naar je met een knikje aangeven dat het gezien wordt. Je laat dan merken dat je ziet wat hij/zij doet. Als je toch iets wilt zeggen, praat dan over de onderwerpen waar de aandacht van het kind op dat moment op gericht is. Het gaat er om dat je op verschillende manieren kunt laten merken dat de activiteiten van het kind door jou erkend en aanvaard worden.
- Deel in het plezier en succes! De activiteiten zelf zijn hierbij belonend
- Heb er begrip voor als iets niet lukt, en laat de kinderen ook hun teleurstelling en eventuele verdriet ervaren.
- Speel mee in de fantasiewereld van het kind, en laat je daarbij leiden door de structuur die door

het kind geschapen is: het kind is in zijn wereld de baas! Kinderen leren hierdoor ook leiding te nemen, eigen regels te maken en een gevoel van macht te ontwikkelen.

- Corrigeer een kind niet in zijn spel, tenzij het daar zelf om vraagt.
- Lachen en gek doen ontlaadt!
- Geef aandacht aan het eindproduct en het proces dat hierbij hoorde. Dit doe je door het eindproduct ten toon te stellen in een tentoonstellingshoek, met een kaartje erbij (of digitale foto's) hoe het product tot stand gekomen is.
- En laat ook later ouders delen in het plezier dat het kind die dag gehad heeft. Vertel ze hier ook over en verwijst ze naar de tentoonstellingshoek.

4.7 Aandacht voor speelgoed

Een kijk op ruimte en spel betekent natuurlijk ook een kijk op speelgoed. Het speelgoed is immers het materiaal door middel waarvan het kind speelt. Speelgoed is dus heel belangrijk. Bij de inrichting en aanschaf dient rekening gehouden met de leeftijdsgroep waarvoor het bestemd is. We gaan uit van zoveel mogelijk duurzaam en natuurlijk speelgoed. In de groep proberen we niet te veel speelgoed tegelijk aan te bieden. BSO kinderen kunnen betrokken worden bij de aanschaf van speelgoed en heel goed verantwoorde keuzes maken als zij goed op de hoogte zijn van de randvoorwaarden (duurzaam/zelfwerkzaamheid stimulerend, natuurlijk, etc).

Ook is het belangrijk dat een kind zelfstandig speelgoed kan pakken. Het speelgoed waar een kind dus zelfstandig mee kan spelen wordt zodanig in een kast opgeborgen dat het kind er zelfstandig bij kan.

Bij spelmateriaal wordt niet alleen gedacht aan spellen en materialen die in de gemiddelde speelgoedzaak te koop zijn maar ook houtbewerkingsmateriaal of alle gebruiksmaterialen. Een stuk elektriciteitsbuis kan een brandweerslang worden, enz.

Zoals eerder genoemd is één van de pijlers van Casa Bambini Nederland dat we kinderen respectvol benaderen vanuit de belevingswereld van het kind. Belangrijk is dus respect te hebben en open te staan voor alle culturen en daar ook rekening mee te houden bij de keuze van activiteiten en spelmateriaal. De kinderen kunnen daarbij zelf aangeven wat hun cultuuraspecten zijn die zij graag willen terugzien. Bijvoorbeeld het koken van een maaltijd die bij hun feest of cultuur past.

4.8 Radio, muziek, televisie en computer

Kinderen kunnen ogenschijnlijk genieten en vrolijk meebewegen op muziek die ze horen. We kunnen er echter niet vanzelfsprekend van uit gaan dat plezier betekent dat het ook goed is. Dat is niet altijd het geval. We vinden het vanuit onze visie belangrijk kinderen betrokkenheid te bieden bij datgene wat aangeboden wordt. Dit geldt voor een breed gebied: niet alleen muziek maar ook films, spelletjes, speelgoed, enz.

Het tegenovergestelde van betrokkenheid is opwinding. We weten dat kinderen zich aan opwinding niet ontwikkelen. Wanneer kinderen zo in het spel duiken dat het voorbij betrokkenheid gaat en er opwinding voor in de plaats komt, is dat een emotie die opname (=leren) kan blokkeren.

Bij het gebruik van televisie en radio zien we dat het nodig is met het aanbieden bewust om te gaan. In heel veel huishoudens staat de radio als vanzelfsprekend de hele dag aan vanuit de behoefte van volwassene. Dit geluid is een inbreuk en een mechanische toevoeging die niet wenselijk is voor kinderen. Het leidt af van de betrokkenheid voor spel en/of andere bezigheden. We vragen daarom van pedagogische medewerkers een bewuste omgang met radio en televisie.

In de BSO leeftijd is de computer een gewild spelinstrument. Ook hierbij vragen een bewuste omgang. Als er wordt gekozen om de computer in te zetten vragen we om er op toe te zien dat

kinderen verschillende activiteiten ontplooiën en niet alleen achter de computer zitten. In de BSO leeftijd kunnen hierin overleg met de kinderen afspraken over gemaakt worden. Wat vinden zij reëel en wat vinden de pedagogisch medewerkers reëel. Hier is een goede uitkomst in te vinden. Daarnaast kan een computer ook door kinderen gebruikt worden voor andere doeleinden dan alleen spelletjes. Het meehelpen bij het maken van een BSO krant bijvoorbeeld kan ook een activiteit zijn.

4.9 Respect voor de natuur

In de dagelijkse omgang met kinderen op de BSO hebben wij respect voor de natuur. Wij sluiten aan bij bijvoorbeeld weersomstandigheden, seizoenen of bepaalde gebeurtenissen. Wanneer mogelijk, trekken we er met kinderen op uit, verzamelen materiaal om daar, terug op de BSO, verder mee te werken. In het atelier kunnen de prachtigste dingen gemaakt worden van steentjes, schelpen of takken of andere materialen die onderweg zijn ontdekt. Een bewuste keuze kan ook zijn het noodzakelijke tuinonderhoud niet geheel uit te besteden, maar ook kinderen daarmee bezig te laten zijn, zelfstandig of onder begeleiding.

4.10 Visie op VVE

De afkorting VVE staat voor voor- en vroegschoolse educatie. De doelstelling van het VVE beleid is om de ontwikkeling van kinderen uit autochtone en allochtone achterstandsgroepen zodanig te stimuleren dat hun kansen op een goede schoolloopbaan en maatschappelijke carrière worden vergroot. Een VVE programma kent een gestructureerde didactische aanpak en neemt vaak een aantal dagdelen per week in beslag.

Op dit moment zijn er zes landelijke erkende VVE-programma's, te weten: Piramide, Kaleidoscoop, Startblokken/Basisontwikkeling, KO Totaal, Sporen en Speelplezier.

Casa Bambini werkt met Piramide.

Piramide stimuleert jonge kinderen op een speelse manier in hun ontwikkeling. Door een slimme combinatie van activiteiten krijgen ze in een veilige omgeving grip op de wereld. Piramide biedt elk kind de kans om zich optimaal te ontwikkelen. De methode is geschikt voor alle kinderen van 0 tot 4 jaar. Kinderen ontdekken de wereld spelenderwijs. Met de uitdagende activiteiten van Piramide is dit een feest. Het initiatief ligt in eerste instantie bij de kinderen. Waar nodig begeleiden de pedagogisch medewerkers bij het spelen en leren. Piramide werkt volgens vier vaste stappen: Oriënteren, Demonstreren, Verbreden en Verdiepen. Daarmee wordt elk onderwerp dat aan bod komt telkens verder verkend. Piramide is een totaalprogramma. Dat betekent dat er aandacht is voor alle ontwikkelingsgebieden.

Het programma Piramide stimuleert verschillende aspecten van de ontwikkeling van kinderen. Een belangrijk kenmerk van Piramide is het open, kindvolgende curriculum. Pedagogisch medewerkers ontwikkelen dit zelf en zorgen ervoor dat het programma goed aansluit bij de belangstelling en ontwikkelingsbehoefte van de kinderen.

In het protocol VVE binnen de Casa Bambini visie wordt aangegeven welke VVE elementen uit Sporen er zichtbaar zijn binnen de organisatie.

4.11 Toetsingskader GGD op het gebied van persoonlijke competentie

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. de ontwikkeling van de persoonlijke competentie. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in het voorgaande of de volgende hoofdstukken.

De beroepskracht ondersteunt en stimuleert individuele kinderen. Dit doen wij door:

- In het hoofdstuk Emotionele veiligheid is al beschreven dat we kinderen leidend laten zijn bij het bepalen van de activiteiten. Door kinderen keuzes te laten en het spel op de juiste wijze te begeleiden worden zij gestimuleerd in hun persoonlijke ontwikkeling. Spelbegeleiding gebeurt door de acties die genoemd worden in 4.6., deze horen bij de RRIP benadering.

Er is goede interactie tussen beroepskracht en individuele kinderen. Dit doen wij door:

- Een respectvolle, ruimtelijke, individuele en positieve benadering (RRIP benadering). Hierbij gebruiken wij de interactievaardigheden sensitief/responsief reageren, respect voor autonomie tonen, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering, begeleiden van interacties tussen kinderen (zie ook hoofdstuk 2).

Kinderen hebben de mogelijkheid om eigen ervaringen op te doen middels spelmateriaal, activiteiten aanbod en inrichting. Dit doen wij door:

- Kinderen reageren op de ruimte om zich heen. Te veel prikkels zorgen voor onrust en verstoren het spel. We kiezen daarom bewust voor kleurgebruik in rustige tinten en zorgen voor voldoende daglicht.
- We proberen rust in de kinderopvangruimte te creëren door het niet te vol te laten zijn (de kunst van het weglaten). We zijn dus rustig neerzetten van materialen. Liever meerdere keren wisselen vanuit een centraal magazijn dan alles neer zetten. Kinderen hebben dan ook vaker iets nieuws, dus een uitdaging.
- Het ophangen/tentoonstellen van werkstukken gebeurt in een aparte tentoonstellingshoek, zodat het niet door de hele ruimte hangt/staat.
- Aparte spelhoeken of aparte ruimtes zorgen er voor dat kinderen meer individueel of in kleine groepjes gaan spelen. Het zorgt voor rust, kinderen storen elkaar minder in hun spel. We creëren dan ook rustige plekken (hoeken) en actieplekken (grote motorische activiteiten in de gang of buiten, een timmerhoek/ruimte of een grote verfplek in het atelier).
- We beseffen ons dat kinderen een andere ooghoogte hebben. Door het spelmateriaal zo te plaatsen (op ooghoogte van kinderen) kunnen kinderen gericht kiezen.
- We gaan bewust om met geluid (radio, muziek, computer). We kiezen voor muziek/geluidsmomenten als activiteit en niet als achtergrondmuziek dat de hele dag aanstaat. De muziekactiviteiten of activiteiten die lawaai veroorzaken vinden zoveel mogelijk plaats in aparte ruimtes.
- We bieden activiteiten aan vanuit hun belevingswereld in kleine groepen. Kinderen hebben een keuze aan welke activiteit ze mee willen doen (zie ook Dagprogramma in hoofdstuk 7 van dit plan).

Er is aandacht voor leermomenten. Hierbij is taal en motorisch spel van jonge kinderen belangrijk. Dit doen wij door:

Taal en (motorisch)spel maken deel uit van het dagelijks aanbod. Kinderen leren door spel en exploratie (ontdekken). Motorisch spel en taal horen hierbij. Door bijvoorbeeld het verwoorden van de activiteiten wordt de woordenschat vergroot. Of kinderen lezen de procesbeschrijving bij de werkstukken in de tentoonstellingshoek.

Casa Bambini werkt op leergebied (VVE voor vroegschoolse educatie) met elementen uit Sporen. Dit programma is gebaseerd op de Reggio pedagogiek, die ook wordt gebruikt binnen de Casa Bambini visie.

Het programma Piramide stimuleert verschillende aspecten van de ontwikkeling van kinderen. Een belangrijk kenmerk van Piramide is het open, kindvolgende curriculum. Pedagogisch medewerkers ontwikkelen dit zelf en zorgen ervoor dat het programma goed aansluit bij de belangstelling en

ontwikkelingsbehoefte van de kinderen. In het protocol VVE binnen de Casa Bambini visie wordt beschreven welke elementen uit Piramide zichtbaar zijn die gebruik maken van de Casa Bambini visie.

5. De ontwikkeling van de sociale competentie

5.1 Inleiding

Het begrip sociale competentie verwijst naar een heel scala aan sociale kennis en vaardigheden, zoals het zich in een ander kunnen verplaatsen, kunnen communiceren, delen, samenwerken, helpen en conflicten oplossen.

In dit derde opvoedingsdoel spelen ook weer de pedagogisch medewerkers, leeftijdsgenootjes en ruimte een grote rol. In hoofdstuk 4 is de stimulerende en begeleidende rol van de pedagogisch medewerkers al aan bod geweest. In hoofdstuk 3 de rol van pedagogisch medewerkers op het gebied van het bieden van emotionele veiligheid. In dit hoofdstuk worden de aspecten leeftijdsgenootjes en ruimte uitgewerkt.

5.2 Vaste leeftijdsgenootjes

Het werken met vaste leeftijdsgroepen bevordert het gevoel van (emotionele) veiligheid bij kinderen. Het kind krijgt dan te maken met bekende leeftijdsgenootjes. Vanuit dit gevoel van veiligheid kunnen er sociale contacten ontwikkeld worden.

Bij de schooltijdleeftijd speelt vriendschap en het ontwikkelen van sociale gedrag een grote rol. Kinderen van vier jaar kunnen zich in andere kinderen verplaatsen, ze kunnen bijvoorbeeld een ander kind troosten als het pijn heeft. Tussen 4 en 6 jaar neemt dit vermogen om in te leven in andere kinderen toe. Dit empathisch vermogen is een belangrijke voorwaarde voor het aangaan van vriendschappen. In de leeftijd van het vierde tot het zevende jaar zien kinderen vrienden als anderen die hen aardig vinden en met wie ze speelgoed en andere activiteiten delen. Ze beschouwen kinderen met wie ze het grootste gedeelte van hun tijd doorbrengen als hun vrienden. Hun vriendschappen zijn nog niet gebaseerd op de unieke positieve karaktertrekken van hun vriendjes.

In de leeftijd van acht tot tien jaar laten kinderen de persoonlijke eigenschappen en kenmerken meewegen, evenals de beloningen die een vriendschap oplevert. Vriendschappen worden belangrijk, ze willen graag ergens bij horen en zich geaccepteerd voelen. Het is ook belangrijk voor de ontwikkeling van de eigen identiteit. Een belangrijk element in dit stadium is het wederzijds vertrouwen. Er worden bij aanvaringen formele verklaringen en verontschuldigungen verwacht voordat een vriendschap weer hersteld kan worden. Op deze leeftijd kan ook buitensluiting en pesten een rol spelen. Het is belangrijk alert te zijn op het negeren of afwijzen van kinderen door de groep. Jongens en meisjes spelen in deze leeftijdsfase vaak gescheiden.

In de periode van het elfde tot het vijftiende jaar worden vriendschappen ontwikkeld zoals ze die ook tijdens hun adolescentie zullen hebben. Ze kijken minder naar activiteiten die ze kunnen delen en meer naar de psychische voordelen. Er is behoefte aan vrienden die zowel fysiek als psychisch behulpzaam zijn. Vergelijking met anderen is nog steeds het middel om de eigen identiteit te bepalen. Kinderen worden op deze leeftijd wel kritischer in hun vergelijkingen en beoordelingen. Vriendschappen worden echter en hechter en zijn in sterkere mate gebaseerd op vertrouwen en loyaliteit; je vrienden val je niet af.

Binnen vriendschap relaties is dus sprake van sociale uitwisselingen en van emotionele responsiviteit

(een antwoord inhoudend, antwoordend). Groepsgenoten kunnen al op jonge leeftijd een bron van veiligheid vormen maar dan moeten zij elkaar wel zo regelmatig zien dat ze elkaar goed kunnen leren kennen. In een vertrouwde groep kunnen kinderen gevoelens van verbondenheid en sociale verantwoordelijkheid ontwikkelen. Goede relaties met leeftijdsgenootjes bevorderen ook de persoonlijke competentie. Het bevordert de kwaliteit van hun uitwisselingen en van hun spel.

Kinderen leren door het omgaan met leeftijdsgenootjes zaken zoals het zich in een ander kunnen verplaatsen (als je speelgoed afpakt van een ander dan heeft een ander verdriet), communiceren, delen, samenwerken, helpen en conflicten oplossen.

De pedagogisch medewerker heeft een belangrijke taak in de begeleiding hierbij. Het is niet de bedoeling dat de pedagogisch medewerker altijd ingrijpt. Veel meningsverschillen spelen zich af in een paar seconden en dan lost het zich vanzelf op. De kinderen gaan elk wat anders doen of spelen weer vreedzaam verder. Allereerst kijkt de pedagogisch medewerker dus of zij wel of niet in moet grijpen. Kinderen zijn soms heel capabel om zelf een aanvaring op te lossen. Ingrijpen is nodig als:

- het te gevaarlijk wordt,
- de ruzie maar blijft doorgaan,
- de partijen te ongelijk zijn,
- er iets vernield wordt.

Als het bovenstaande aan de orde is zal de pedagogisch medewerker ingrijpen. Belangrijk is hierbij het volgende:

- Er wordt een neutrale houding aangenomen (geen partij trekken dan moet het kind immers tegen twee personen opboksen in plaats van 1 en dan wordt het nog bozer).
- De pedagogisch medewerker gaat naar de kinderen toe en stopt hun gedrag met woorden en soms met daden; de kinderen worden uit elkaar gehaald of het voorwerp waarom gevochten wordt, wordt even afgenomen. De pedagogisch medewerker zorgt dat ze op ooghoogte is zodat ze de kinderen goed kan zien en zij haar.
- Er wordt een ik-boodschap gebruikt om aan te geven wat de situatie voor de pedagogisch medewerker betekent: "Ik zie dat jullie ruzie hebben, dat vind ik niet leuk. Het geeft mij een naar gevoel".
- Er worden neutrale vragen gesteld en actief geluisterd: "Wat is er aan de hand?" (i.p.v. "Waarom heb je dat gedaan?"), en "Dat heeft je echt pijn gedaan en van streek gemaakt, hé?".
- Er wordt geholpen om de ruzie op te lossen door middel van overleg:
De kinderen bedenken zelf een oplossing (de pedagogisch medewerker kan wel oplossingen toevoegen). Er wordt nagegaan of de oplossing goed begrepen wordt: "Tamar stelt voor om nog een ...uit de kast te halen, dat klopt toch, hé? En wat vindt Heleen hiervan?". Is de andere partij het hier niet mee eens, dan kan gevraagd worden "Wat vindt jij een betere oplossing?".

Belangrijk is dat er gewerkt wordt met een ik-boodschap, goede lichaamstaal, het bieden van een passend alternatief. Lichaamstaal is belangrijk: gaan zitten op kindhoogte, het kind waar het om gaat goed aankijken op ooghoogte en praten/uitleggen via de ik-boodschap.

Een pedagogisch medewerker die de interacties tussen kinderen goed begeleid, besteedt niet alleen aandacht aan negatieve interacties en conflicten tussen kinderen, maar reageert ook positief wanneer zij positieve interacties en pro-sociaal gedrag laten zien. Ook dit gaat via de ik-boodschap: "Ik vind het leuk om te zien hoe jullie samen aan het tekenen zijn" of "Ik vind het fijn dat jullie Kim ook een hand geven voor de kring. Nu staat zij niet meer alleen".

5.3 Ruimte

Kinderen reageren op de ruimte om zich heen. Ruimte heeft invloed op de emotionele veiligheid en persoonlijke ontwikkeling (d.m.v. materialen en middelen) maar ook op de sociale ontwikkeling.

Een ruimte die ingericht is vanuit het oogpunt van een pedagogisch medewerker zal als kenmerk hebben dat die overzichtelijk is en weinig “verborgen” hoekjes heeft of mogelijkheden om apart te spelen. De pedagogisch medewerker heeft graag oog op de totale groep. Wanneer kinderen in een dergelijke ruimte spelen is de kans groot dat een aantal door de ruimte gaan rennen, dat anderen afgeleid worden en dat ze elkaar storen in hun spel. Als de ruimte niet goed georganiseerd is storen de kinderen elkaar en krijgen daardoor veel botsingen. Een goede ingerichte ruimte geeft mogelijkheden voor rustig samenspel.

Daarbij is niet alleen de afmeting van belang maar ook de inrichting, aankleding en materiaalkeuze. Wanneer we observeren hoe kinderen zich bewegen in de ruimte valt op dat ze behoefte hebben aan aanbod van verschillende activiteiten. Activiteiten die prikkelend en uitnodigend zijn en die bijdragen in de ontwikkeling van elk kind. Dit gebeurt op verschillende gebieden: fantasie, creativiteit, motoriek, taal en op het cognitieve vlak. Wanneer een ruimte verschillende speelhoeken heeft wordt die mogelijkheid geboden. Kinderen kunnen in kleine groepjes hun eigen spel spelen zonder dat ze gestoord worden. Dat voorkomt conflicten en leidt tot rust in de groep.

5.4 Meerdere spelruimtes

De pedagogisch medewerker kan dus meer individuele aandacht hebben voor de kinderen i.p.v. het handhaven van de orde. Dat geldt voor aparte speelhoeken, maar ook voor aparte spelruimtes. Wij streven ernaar om aparte ruimtes binnen de kinderopvang te creëren waar de pedagogisch medewerker met een klein groepje kinderen naar toe kan gaan. Te denken valt aan een circus/theaterkamer, een atelier of een muziekrimte. Kinderen kunnen keuzes maken waar en waarmee zij op dat moment willen spelen en reageren daar positief op. Bijkomend voordeel is dat je als pedagogisch medewerker in deze kleinere groepen meer gelegenheid hebt een kind te volgen.

Verschiedende ruimten houden ook rekening met de verschillende ontwikkelingsfasen bij kinderen. Een ruime speelgang is er voor grofmotorische activiteiten (tafeltennistafel, tafelfoetbalspel e.d., ook de buitenruimte is geschikt voor grofmotorische activiteiten), een atelier voor creatieve activiteiten, in de circus/theaterkamer wordt de fantasie geprikkeld. In aparte hoeken of ruimtes kan speelgoed of materiaal waarmee iets gemaakt is blijven staan of liggen. Een kind kan daar de volgende keer weer mee verder spelen. Dat toont het respectvol omgaan met een kind en datgene wat het heeft gemaakt.

5.5 Inrichting van spelruimtes

Als we uitgaan van het kind bij de inrichting van ruimtes waarin zij spelen komen we soms tot even verrassende als vanzelfsprekende keuzes. Wanneer wij zelf door de knieën zakken, is de hoogte van de poster niet meer zo logisch. Ook het op ‘kindhoogte’ zetten van spelmateriaal geeft kinderen de gelegenheid om zelf keuzes te maken. Uit ervaring blijkt dat kinderen deze wijzigingen heel leuk vinden en goed aankunnen.

Wat willen we terug laten komen in de ruimte als we inrichten vanuit de visie: voldoende daglicht; uitnodigende, warme sfeer; veiligheid. We gebruiken zo veel mogelijk natuurlijke materialen en tinten. Kleuren worden bepaald door het speelgoed en door de kinderen zelf!!! Veel kinderen zijn gevoelig voor te veel prikkels! Ook het ophangen van werkjes dwars door de groepsruimte kan zorgen voor onrust. Beter is een vast gedeelte op een wand te gebruiken als tentoonstellingruimte voor werkjes.

5.6 Toetsingskader GGD op het gebied van sociale competentie

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het

eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. de ontwikkeling van de sociale competentie. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in de voorgaande hoofdstukken of het volgende hoofdstuk.

De beroepskracht ondersteunt de kinderen in de interactie tussen kinderen onderling. Dit doen wij door:

- Door het werken met vaste groepen geven we kinderen de kans hun leeftijdsgenootjes goed te leren kennen en interacties te stimuleren. Voorbeelden van positieve interacties zijn: samenwerken, naar elkaar luisteren, om de beurt, delen, een ander kind iets geven, helpen, troosten of een complimentje geven. De pedagogisch medewerkers reageren positief op positieve interacties die zich spontaan voordoen: “Wat lief, dat jij dat voor.....doet””. Ook worden positieve interacties actief bevorderd “Kijk eens waarmee bezig is, zullen we vragen of je hem kunt helpen”.
- Het gevoel van verbondenheid kan sociale verantwoordelijkheid ontwikkelen. Kinderen die al jong veel negatieve ervaringen opdoen in de omgang met andere kinderen kunnen hierdoor beschadigd worden. In het hoofdstuk Emotionele veiligheid staat al beschreven hoe de pedagogisch medewerker in kan gaan op ongewenst gedrag bij de interactie tussen kinderen onderling.
- We geven kinderen de ruimte om contact te maken met elkaar en stimuleren samenspelen. “Wil je met in de bouwhoek of.....?”.
- We geven de kinderen de ruimte om elkaars gedrag te herkennen en grijpen niet te snel in bij kleine aanvaringen.
- We storen zo min mogelijk in samenspel.
- We geven woorden aan wat kinderen zien, meemaken en voelen.

De beroepskracht ondersteunt de kinderen in het voorkomen en oplossen van conflicten. Dit doen wij door:

- We grijpen niet te snel in bij kleine aanvaringen maar wel bij conflicten waarbij kinderen hulp nodig hebben. We doen dit op de wijze die beschreven staat in het hoofdstuk Emotionele veiligheid.

De kinderen maken deel uit van het groepsgebeuren. Dit doen wij door:

- De kinderen behoren bij een vaste stamgroep. Bij de activiteiten (ook eten, etc.) splitsen we om meer persoonlijke aandacht te kunnen geven (meerdere activiteiten met een kleinere groep). Het kind kiest de activiteit of het groepje. Door de vaste leeftijdsgenootjes en vaste pedagogische medewerkers leert een kind de totale groep kennen.

6. Eigen maken van waarden en normen

6.1 Inleiding

Om goed te functioneren in de samenleving waarvan zij deel uitmaken, moeten kinderen zich de waarden en normen, ofwel de “cultuur” van die samenleving eigen maken. Ouders leren kinderen niet alleen de gedragsregels die binnen het gezin gelden maar ook de waarden en normen die zij van belang achten voor het functioneren van hun kind buiten het gezin. De kinderopvang kan zorgen voor een nog breder kader.

Kinderen leren in de kinderopvang ook “de regels van het huis”. Daarnaast komen zij in aanraking met meer algemene waarden en normen doordat zij in aanraking komen met andere kinderen en volwassenen. Het is van belang dat de socialisatie in de kinderopvang adequaat geschiedt, maar ook dat de socialisering in de kinderopvang is afgestemd op die van het gezin.

Het contact met de ouders is dus van groot belang. Het bespreken van elkaars waarden en normen (thuis en kinderopvang) zorgt ervoor dat het kind oog krijgt van anders, mogen en moeten in de verschillende situaties.

6.2 Plaatsingsgesprek en de dagelijkse mondelinge communicatie

Gedurende het plaatsingsgesprek komen de wederzijdse waarden en normen aan bod. Ouders kunnen aangeven welke zaken zij van belang vinden en de pedagogische medewerkers vertellen over de waarden en normen van de opvang. Daarnaast is er de communicatie bij het halen (zie ook het hoofdstuk Dagelijks werkplan en het Protocol Wennen en doorstromen).

Bij de BSO is er één contactmoment per dag omdat de kinderen niet door de ouders gebracht worden. Het contactmoment met de ouders aan het einde van de dag is een belangrijk moment. Het is voor ouders van belang aan het eind van de dag terug te horen hoe de dag voor hun kind is geweest: Hoe heeft het kind het gehad?, Zijn er leuke voorvallen geweest?, Heeft het kind zich bezeerd?, enz. en hoe is hier mee omgegaan. Hierbij worden elkaars waarden en normen weer gecheckt en besproken.

Bij het ophalen van de kinderen is er niet altijd voldoende tijd om uitgebreid te praten. Wij bieden ouders de gelegenheid om op een ander tijdstip een individueel gesprek over hun kind te hebben. Ook kan er vanuit de pedagogisch medewerker behoefte zijn de ouder(s) te spreken over hun kind. Soms gaan ouders daar, om uiteenlopende redenen, niet altijd of niet direct op in. Het is goed voor zowel pedagogisch medewerker als ouder (en uiteindelijk voor het kind) met elkaar in gesprek te blijven over een kind, om het kind te blijven volgen.

Een belangrijk aspect is de manier waarop de pedagogisch medewerker zowel de ouders als de kinderen benadert, respect voor elkaars waarden en normen, voor elkaars “zijn” is belangrijk. Een kind voelt zich welkom als het samen met zijn ouders enthousiast wordt ontvangen, terwijl de ouder voelt dat het kind in goede handen is en warme aandacht krijgt. Een kind enthousiast verwelkomen wil zeggen dat je laat blijken dat je het leuk vindt dat het kind er is. Leg enthousiasme en belangstelling voor het contact naar ouders en kinderen. “Het is goed gegaan, goed gegeten en gedronken”, is op zich belangrijke informatie voor ouders, maar kan vooraf worden gegaan door “Hij heeft vandaag veel plezier gehad met ...”. Een kind is zo bijzonder dat er altijd wat bijzonders te melden valt!

Hierboven is al aangegeven dat ouders op verschillende manieren communiceren over hun kind, soms spelen ook verschillende waarden en normen een rol. Juist omdat het over hun kind gaat kan

de boodschap nadrukkelijk, stellend, emotioneel of veroordelend overkomen. Van een pedagogisch medewerker mag verwacht worden dat zij hier professioneel mee omgaat. Tijdens de interne trainingen wordt aandacht besteed aan verschillende manieren van communiceren.

Hier kunnen in ieder geval een aantal handreikingen worden gegeven:

- Blijf uit de emotie wanneer je in gesprek bent met ouders,
- Zoek antwoorden bij jezelf,
- Blijf uit de aanval-verdedigingsfeer,
- Vermijdt het be- of veroordelen,
- Vertrouw op je eigen deskundigheid.

Pedagogische medewerkers hebben oog voor de omgangsvormen/aspecten van andere culturen, respecteren dit en maken het bespreekbaar.

6.3 Waarden en normen van de opvang

De belangrijkste waarden en normen van het kinderdagverblijf zijn in dit beleid al eerder aan bod geweest. Voor de samenvatting hiervan kunnen we verwijzen naar hoofdstuk 2 waar de visie en de RRIP verwoord staan. Dit zijn de belangrijkste waarden en normen die doorgevoerd worden in alle handelingen. Deze handelingen zijn verwoord in de laatste paragraaf van de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6. Daarnaast zijn er de regels rond het dagelijks programma. Deze staan verwoordt in hoofdstuk 6.

6.4 Toetsingskader GGD op het gebied van eigen maken van waarden en normen

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. het eigen maken van waarden en normen. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in de voorgaande hoofdstukken.

De kinderopvang en de groepssetting bieden een aanvulling op de socialisatie in het gezin. Kinderen komen in aanraking met andere aspecten van de cultuur en diversiteit van de samenleving. Ook komen kinderen in aanraking met de afspraken, regels en omgangsvormen van de opvang.

Afspraken, regels en omgangsvormen zijn aanwezig, duidelijk en worden aan kinderen uitgelegd. Dit doen wij door:

- De ouders ontvangen bij de intake informatie, de pedagogische werkwijze en de benaderwijze naar kinderen toe wordt dan tevens besproken. Pedagogische medewerkers handelen conform het pedagogisch beleid en protocollen. De omgangsregels worden stapsgewijs aan kinderen uitgelegd. Dit begint al bij het wennen (jas op de kapstok, eerst even wat drinken, je mag gaan spelen, waar wil je mee spelen). Tijdens het verblijf op de groep worden de afspraken en andere omgangsvormen uitgelegd en herhaald. "Nog even blijven zitten want.....", "We gaan nu.....".
- Door het herhaaldelijk verwoorden van de regels en omgangsvormen wordt het duidelijk voor kinderen. Door te luisteren naar kinderen waarom zij dingen doen wordt het mogelijk hen te corrigeren of hen de ruimte te geven voor hun weg.

Beroepskrachten geven zelf in hun spreken en handelen het goede voorbeeld. Dit doen wij door:

- Zie hiervoor ook het hoofdstuk Emotionele veiligheid. De beroepskrachten geven het voorbeeld door hun houding en toon. Ook houden zij zich aan de regels (niet schreeuwen op de groep, kinderen persoonlijk benaderen, aangeven als je nu even geen tijd hebt maar dat je er snel op terug komt, etc.).

7. Dagelijks werkplan

Deze bijlage, behorend bij het pedagogisch beleid, is van kinderopvang Casa Bambini, gelegen aan de Kupersweg 13 te Wierden

Leeftijdsofbouw van de stamgroepen/maximale omvang/samenvoegen van groepen

Onze BSO bestaat uit 1 groep, te weten

- BSO voor kinderen van 4 tot 12 jaar maximaal 22 kinderen

Samenvoegen van groepen

Tevens kan het voorkomen dat de BSO samen wordt gevoegd met de kinderopvang (0-4 jaar) op de woensdag en de vrijdag. Dit omdat de vraag voor BSO op deze dagen minimaal is en hier niet voldoende capaciteit voor is om verschillende groepen te openen.

Ouders worden voorafgaand geïnformeerd over het feit dat de BSO op deze dagen samengevoegd wordt met de 0-4 jaar groep. Ouders dienen een toestemmingsformulier (via KOV-net) te tekenen indien zij hiermee akkoord gaan.

Het is vervolgens aan de pedagogisch medewerkster, om ervoor te zorgen dat er passend materiaal en meubilair aanwezig is voor de BSO kinderen. De kinderen zelf worden hierbij betrokken en hebben inspraak op wat zij graag zouden willen zien op de groep.

Ons streven is om een BSO te realiseren, waarbij de kwaliteit even hoog en even goed gecontroleerd is als op elke kinderopvang, maar waar de sfeer huiselijk is, als een groot gezin in een huiskamer.

Groepsindeling Casa Bambini

Bij Casa Bambini hebben wij twee kinderopvang groepen en 1 buitenschoolse opvang groep. In de kinderopvang 0-4 jaar ruimtes werken wij met een horizontale groepsindeling. Dit houdt in dat de leeftijden van de kinderen op de groepen niet ver uit elkaar liggen, waardoor wij met de inrichting, het aanbod van spel- en speelmateriaal en het aanbod van activiteiten nauwer aan kunnen sluiten bij de ontwikkeling van het kind. Wij werken met een babygroep, genaamd 'De Rupsjes'; waar wij kinderen opvangen in de leeftijd van 0 tot 2 jaar. Op deze groep mogen wij maximaal 16 kinderen opvangen. Daarnaast werken wij met een peutergroep, genaamd 'De Vlinders'; waar wij kinderen opvangen in de leeftijd van 2 tot 4 jaar. Op deze groep mogen wij eveneens maximaal 16 kinderen opvangen.

De BSO genaamd 'De hooizolder', vangt kinderen op in de leeftijd van 4 tot 12 jaar en is daarmee een 'verticale-groep' te noemen. Op deze groep mogen wij maximaal 22 kinderen opvangen.

Ieder kind heeft zijn eigen zogenaamde 'stamgroep' waar het kind op zijn/haar opvangdagen in opgevangen wordt. De leeftijd van het kind is bepalend voor in welke groep het kind zich bevindt.

Van deze groepsindelingen wordt afgeweken op de woensdag en de vrijdag tijdens de reguliere schoolweken én in vakantieperiodes wanneer er weinig kinderen aanwezig zijn en de beroepskracht-kindratio dit toelaat. Vanwege de kleine vraag naar buitenschoolse opvang op de woensdag en de vrijdag in de reguliere schoolweken, wordt de peutergroep 'De Vlinders' samengevoegd met de BSO, indien de bezetting dit toelaat én indien dit naar ons inziens wenselijk is voor- en geen negatieve gevolgen heeft- m.b.t. het welzijn van de kinderen en aansluit bij het nastreven van een prettige groepsdynamiek en leefklimaat. Tevens wordt er rekening gehouden met de beschikbaarheid van geschikt spel- en speelmateriaal en ergonomisch verantwoorde meubels voor de kinderen.

In de vakanties voegen wij samen vanwege personeel en kinderen die op vakantie zijn, waardoor de bezetting het samenvoegen toelaat. Uiteraard houden wij in deze situatie ook rekening met de wenselijkheid voor de kinderen en mag dit geen nadelige gevolgen hebben m.b.t. het welzijn van de kinderen, de groepsdynamiek en het leefklimaat. In de vakantieperiodes wordt er daarom gewerkt met een kinderopvanggroep samengevoegd met de buitenschoolse opvang. De kinderen die in deze

groepen samengevoegd worden, bevinden zich in de leeftijd van 2 tot 12 jaar óf in de leeftijd van 0 tot 12 jaar. De leeftijdsindeling is afhankelijk van het aantal kinderen die dag én de leeftijden van die kinderen. Dit vraagt van de pedagogisch medewerkers extra alertheid op de inrichting van de ruimte, het aanbieden van geschikte activiteiten voor de verschillende leeftijdsgroepen en een goede voorbereiding en organisatie hiervan. *Wanneer er bijvoorbeeld 1 0-jarige is, 2 2-jarige en 1 6-jarige, kan dit prima samengevoegd worden in 1 groep; er kan een uitstapje gemaakt worden en er is dan voldoende ruimte voor het aanbieden van gerichte activiteiten; passend bij de leeftijd en interesse van de kinderen. Wanneer er bijvoorbeeld 3 0-jarigen, 2 1-jarigen, 3 6-jarigen en 1 9-jarige is, kiezen we ervoor om de bso toch gescheiden te houden.* Wij streven naar een voor de kinderen zo prettig mogelijke opvang waarbij zij zich optimaal kunnen ontwikkelen en waarbij zij zich prettig en veilig kunnen voelen.

Ouders van de kinderen die op de woensdag en vrijdag naar de BSO gaan, zijn op de hoogte gebracht van de samengevoegde groepen in de reguliere schoolweken en krijgen dit al te horen op het moment dat zij informatie inwinnen over de BSO op de woensdag en vrijdag. Ouders van de kinderen die in de vakantie naar de BSO gaan en waarbij de BSO groep wordt samengevoegd met de dagopvang, worden op de hoogte gesteld door middel van een berichtje die verstuurd wordt via ons systeem: KOV-net. Ons streven is om zowel op de woensdag als op de vrijdag in de reguliere schoolweken een bekend gezicht vanuit de BSO op de samengevoegde groep te zetten, waardoor de BSO kinderen de begeleiding krijgen van een BSO medewerkster. Indien dit niet planbaar is vanwege ziekte of een vrije dag, zorgt de ingeplande medewerkster eveneens voor passende activiteiten en vraagt zij een duidelijke overdracht en tips aan de BSO medewerkster, zodat de ingeplande medewerkster zo goed mogelijk in kan springen op de behoeftes en de ontwikkeling van het BSO kind. Ook wordt er rekening gehouden met de beschikbaarheid van geschikt spel- en speelmateriaal passend bij de ontwikkeling en interesses van de BSO kinderen en zijn er ergonomisch verantwoorde meubels voor de BSO-kinderen beschikbaar.

De maximale omvang van de verticale groep (0-12 jaar) is twaalf kinderen met een uitloop naar maximaal zestien. Dit is afhankelijk van de leeftijdsopbouw van de groep. Conform de beleidsregels kwaliteit kinderopvang is er één beroepskracht aanwezig per drie kinderen in de leeftijd tot één jaar, één beroepskracht per vijf kinderen in de leeftijd van één tot twee jaar, één beroepskracht per acht kinderen in de leeftijd van twee tot vier jaar, één beroepskracht per 10 kinderen in de leeftijd van 4 tot en met 6 jaar en één beroepskracht per 12 kinderen van 7 tot 12 jaar. Aan de hand van het rekenkundige gemiddelde van de voor de aanwezige leeftijdscategorieën wordt het aantal kinderen op de beroepskrachten bepaald.

Elk kind heeft zijn/haar vaste stamgroep met vaste pedagogisch medewerkers die aan deze stamgroep zijn gekoppeld (zie ook het hoofdstuk Sociale competentie). Daarnaast heeft ieder kind een eigen mentor. De mentor werkt op de groep waar het kind is geplaatst. Zij volgt de ontwikkeling van het kind, is het eerste aanspreekpunt voor ouders, en in de BSO ook voor het kind. Daarnaast hebben de 0-jarigen een vast vertrouwd gezicht op de groep. Dit zijn maximaal 2 gezichten per 0-jarigen. Een van de vaste gezichten is altijd de mentor van het kind*.

Naast de opvang op de groep is het mogelijk gebruik te maken van diverse overige (speel)ruimtes zoals de gang en de gymzaal.

Bij activiteiten in ruimtes buiten de groep wordt bij de peutergroep gevraagd aan de kinderen wie er mee wil. Daarbij gaat één van de twee pedagogische medewerkers mee. Ook kan het voorkomen dat er activiteiten worden ontwikkeld met de BSO. Bijvoorbeeld kinderen van de peutergroep en de BSO spelen in de gymzaal. Er worden afspraken gemaakt over welke pedagogisch medewerker meegaat voor het toezicht. Pedagogisch medewerkers kunnen dus met de aan hen toevertrouwde kinderen uit de groep en/of aangrenzende groep voor een bepaalde activiteit gebruik maken van andere ruimten. Kinderen die in hun vertrouwde groep willen blijven, kunnen dit doen omdat hier altijd een mogelijkheid voor geschapen wordt indien er een tweede beroepskracht op de groep staat.

Groepsindeling BSO 'De Hooizolder'

Bij de BSO werken wij met een verticale leeftijdsgroep, wat wil zeggen dat op de BSO kinderen worden opgevangen in de leeftijd van 4 tot 12 jaar. Bij het aanbieden- en de uitvoering van activiteiten wordt er op de maandag, dinsdag en donderdag de mogelijkheid gecreëerd voor de kinderen om aan te sluiten bij verschillende activiteiten waarbij er rekening wordt gehouden met de verschillende ontwikkelingsbehoeftes en interesses.

Van bovenstaande verdeling wordt afgeweken bij doorstroomknelpunten of bij minder kinderen door bijvoorbeeld ziekte of vakantie. In onze kleinschalige opvang is er bij de BSO namelijk sprake van 1 groep waardoor er in bovenstaande gevallen geen gebruik gemaakt kan worden van het opsplitsen van de groep. Wanneer er geen splitsing gemaakt kan worden, vraagt dit van de pedagogisch medewerkers extra alertheid op de inrichting van de ruimte, het aanbieden van geschikte activiteiten voor de verschillende leeftijdsgroepen en een goede voorbereiding en organisatie hiervan. Tevens wordt er rekening gehouden met de beschikbaarheid van geschikt spel- en speelmateriaal en ergonomisch verantwoorde meubels voor de kinderen.

De beleidsregel kwaliteit kinderopvang geeft aan dat een stamgroep BSO bestaat uit ten hoogste 22 kinderen van 4 tot 12 jaar.

Middels de rekentool beroepskracht-kindratio berekenen wij het aantal benodigde beroepskrachten voor de BSO.

Zo mag 1 leidster maximaal 10 kinderen in de leeftijd van 4 tot 6 jaar opvangen en mag 1 leidster maximaal 12 kinderen opvangen in de leeftijd van 7 tot 12 jaar.

BSO de Hooizolder is de stamgroep voor de BSO kinderen. Hier worden zij opgevangen in een uitdagende maar huiselijke opvangruimte.

Pedagogische visie in het kort

Casa Bambini gaat uit van de gedachte dat zowel de pedagogische visie als de visie op bedrijfsvoering hand in hand moet gaan. Beide sporen gaan daarbij uit van een respectvolle, ruimtelijke, individuele- en positieve benadering.

Dit doen wij op de volgende wijze:

- Een respectvolle benadering naar elkaar. We benaderen kinderen, ouders en collega's respectvol vanuit de belevingswereld van degene die we benaderen. Daarbij openstaand voor ieders nationaliteit en achtergrond. Met betrekking tot de kinderen betekent dit dat wij oog hebben voor de eigenheid en individualiteit van het kind. Naast individueel contact begeleiden we het kind in de omgang met de volwassene en de andere kinderen. We stimuleren kinderen hun eigen leertraject te volgen. We hebben oog voor detail, respect voor elkaar, de dingen om ons heen en voor de natuur.

- Een ruimtelijke benadering in fysieke en psychische zin. We gaan uit dat iedereen (kind en medewerker) door de ruimte om zich heen, zich kan ontwikkelen. We zorgen voor ruimte voor creatieve experimenten en het opdoen van nieuwe ervaring. Nieuwe ervaringen die aansluiten bij de ontwikkeling van een kind.

- Een individuele benadering. Ieder mens is uniek. We luisteren echt naar elkaar, we nemen elkaar serieus en we gaan in op een vraag. We geven kinderen de mogelijkheid vaardigheden te ontwikkelen en ervaringen op te doen die aansluiten bij hun eigen belangstelling.

- Een positieve benadering. Een positief zelfbeeld is de basis van de hele ontwikkeling. Daarom vinden we het belangrijk om de signalen op te merken: Wat vraagt dit kind van mij als begeleidster? Hoe kan ik hier op een positieve manier mee omgaan? Wij bieden de kinderen en elkaar veiligheid, vertrouwen en ruimte. Hierdoor krijgen de kinderen de mogelijkheid om gestimuleerd te worden en te groeien naar zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Tevens leren ze respect te hebben voor elkaar, de omgeving en zichzelf.

Hieraan ligt ten grondslag dat het kindbeeld waarin men ervan uitgaat dat het kind al een mens is, en niet nog moet worden. Dat het kind competent is en dat wij het vertrouwen tegemoet dienen te treden.

Ook in de omgang tussen medewerkers onderling en in de totale bedrijfsvoering hanteren we dezelfde uitgangspunten voor respect, ruimte, individuele en een positieve benadering. Zo lopen bedrijfsvoering en pedagogiek hand in hand.

Groene en agrarische opvang

Casa Bambini onderscheidt zich van andere kinderopvang door een ruime kinderopvang aan te bieden en door aan te sluiten bij de natuur, bij de weersomstandigheden, de seizoenen of bijvoorbeeld de geboorte van dieren. Materialen uit de natuur kunnen meegenomen worden naar de groep waar de prachtigste dingen van gemaakt kunnen worden. Steeds minder kinderen groeien nog op het platteland op. Een omgeving met juist zoveel mogelijkheden om, vooral buiten, van alles te beleven is wat je in de bebouwde kom niet of nauwelijks tegenkomt. Buiten waar de ruimte is om verschillende seizoenen te beleven, om contact te hebben met de dieren door ze te aaien of te voeren. Of om te spelen met natuurlijke materialen als zand, hooi, stro. Maar ook kunnen de kinderen lekker spelen in de ruime, veilig omheinde speelweide. Een speelweide die uitnodigt om “natuurlijk te spelen”, en kinderen te prikkelen om het spel te spelen zonder dat er speeltoestellen aanwezig zijn.

Een natuurlijke omgeving heeft een vitaliserende en rustgevende werking op de mens en dit maakt het tot een ideale pedagogische omgeving voor opgroeiende kinderen. Doordat de kinderen kunnen ontdekken en zichzelf kunnen (leren) vermaken verwerven zij een onderzoekende houding, leren zij vertrouwen in zichzelf te krijgen en ontwikkelen ze hun creatieve vermogen. Op deze manier leren de kinderen in een natuurlijke omgeving hun eigen grenzen te bepalen en respect te krijgen voor de natuur en andere personen. Kinderen ervaren buitenspelen als ruimte om te bewegen. Tijdens het buitenspelen ervaren kinderen weer, natuur, licht, grond en ondergrond, waardoor spel en onderzoek verschilt met die van binnenspelen. Binnen en buiten spelen vraagt andere vaardigheden en biedt tevens andere mogelijkheden. Casa Bambini probeert het gevoel van ruimte en ontdekken terug te geven aan het kind. Kinderen ervaren buitenspelen als ruimte om te bewegen. Tijdens het buitenspelen ervaren kinderen weer, natuur, licht, grond en ondergrond, waardoor spel en onderzoek verschilt met die van binnenspelen. Buiten zijn bijvoorbeeld andere geuren en kleuren, buiten nodigt uit tot grotere, grovere en snellere bewegingen (rennen, hinkelen, fietsen), tot ontdekken van levende en dode natuur (insecten, vogels, planten, vlinders, vallende bladeren, dorren bloemen) en tot omgaan met en ontdekken van de mogelijkheden van wisselende en minder te beïnvloeden omstandigheden zoals licht, schaduw, zon, koude, regen, sneeuw en wind (over je schaduw springen, sneeuw eten, regen op je tong, blaadjes vangen, windmolentjes, slingers in de boom). Buiten liggen de materialen voor het oprapen wat het fantasiespel van kinderen inspireert. Er ontstaat bekendheid met natuurlijke bouwstoffen, kinderen leren meten en schatten en doen spelenderwijs technisch, mathematisch en ruimtelijk inzicht op.

De wijze waarop onze beroepskracht worden ondersteund door andere volwassenen

Iedere groep beschikt over maximaal 4 en minimaal 1 gediplomeerde beroepskracht(en). Wij maken gebruik van stagiaires. Tijdens openingstijden zijn er altijd meerdere beroepskrachten aanwezig, indien er door omstandigheden toch alleen gedraaid wordt (bijvoorbeeld wanneer er door ziekte/vakantie extreem veel kinderen afvallen en er enkel 1 beroepskracht ingezet hoeft te worden), is er altijd een achterwacht oproepbaar. (Iemand die ingezet kan worden bij situaties als dit nodig is). Dit zijn de achterwachten: Els van Holst en de leerkrachten van school. Ook zijn er 2 invalkrachten werkzaam bij Casa Bambini.

Indien de school dicht zit vanwege een vakantie of studiedag, is Els van Holst achterwacht.

In het protocol stagiaires staat beschreven welke taken stagiaires hebben. Ook staat hierin beschreven welke rol de stagiaires hebben m.b.t. tot de kinderen. Dit is ook afhankelijk van het niveau van de stagiaires en leerjaar.

Pedagogisch beleidsmedewerker

Sinds 2019 is er een coach beschikbaar voor iedere pedagogisch medewerker bij Casa Bambini.

Op deze manier voldoet Casa Bambini aan de IKK-regel waarin beschreven wordt dat iedere pedagogisch medewerker recht heeft op coachgesprekken.

Bij Casa Bambini is minstens één pedagogisch beleidsmedewerker/coach aangesteld. Zij draagt bij aan de voorbereiding, ontwikkeling en uitvoering van het pedagogisch beleid. Daarnaast draagt zij middels coaching bij aan het verbeteren van de kwaliteit van de werkzaamheden. De beleidszaken en coaching worden door de pedagogisch beleidsmedewerker/pedagogisch coach uitgevoerd op beide locaties: zowel de kinderopvang als de buitenschoolse opvang.

De pedagogisch beleidsmedewerker/coach is vooral op de werkvloer actief en zet pedagogisch medewerkers in hun kracht met als doel om alle kinderen zich optimaal te laten ontwikkelen, in een veilige en liefdevolle omgeving. Door toe te zien op deze ontwikkelingen zal zij regelmatig observaties uitvoeren. Deze observaties die gericht zullen zijn op het handelen van de pedagogisch medewerkster, zullen gebaseerd zijn op het geven van feed-forward; opbouwende feedback waarvan het de bedoeling is dat de pedagogisch medewerkster hier haar leerpunt uit kan halen. Deze observaties kunnen aangevraagd worden door de pedagogisch medewerkster of ontstaan spontaan tijdens een situatie die vraagt naar opheldering.

Daarnaast kan de PM'er met haar coachvraag terecht bij de pedagogisch coach. Belangrijk is dat de gesprekken in een sfeer van veiligheid en vertrouwen plaats kunnen vinden. Daarom zal er gezocht worden naar een plek waar het gesprek plaats kan vinden, zonder dat de PM'er tijdens het gesprek gestoord kan worden. Om een zo veilig mogelijk leerklimaat te creëren voor de coachee (in dit geval de pedagogisch medewerkster), is het van belang om te weten dat de gesprekken volledig vertrouwelijk zijn. Dit betekent dat de directrice slechts over de hoofdlijnen van het coaching traject zal worden geïnformeerd; hooguit zal zij te horen krijgen of het doel bereikt is.

Leonie Brand is pedagogisch beleidsmedewerkster bij Casa Bambini en zij wordt minstens 170 uur per jaar ingezet als pedagogisch beleidsmedewerkster. Deze uren zijn berekend op basis van het aantal beroepskrachten (in FTE) werkzaam bij Casa Bambini, berekend middels een rekentool vanuit Rijksoverheid. Casa Bambini heeft 2 vestigingen (KDV en BSO) en 11 medewerkers; wat uitkomt op een totaal van 6,94 FTE. Dit resulteert in een uitkomst van minimaal 170 uur inzetbaarheid van de beleidsmedewerker.

Deze 170 uur wordt opgedeeld voor 2 verschillende doeleinden:

- Minimaal 100 uur per jaar is voor de ontwikkeling en implementatie van het pedagogisch beleid
- Minimaal 70 uur per jaar is voor coaching van de beroepskrachten

Ieder personeelslid bij Casa heeft recht op coaching. Bij Casa Bambini betekent dit dat er per jaar minstens 70 uur aan coaching beschikbaar moet zijn voor het personeel. Het personeel wordt hiervan, individueel, aan het begin van ieder jaar op de hoogte gesteld en krijgt een planning vanuit Leonie. Ieder jaar wordt door middel van het beschikbare rekenmiddel vanuit het besluit bepaald hoeveel uren er minimaal beschikbaar gemaakt moeten worden.

Zo verkrijgt het personeel zowel 1 op 1 coaching, als groepscoaching (bijvoorbeeld groepsopdrachten) en coaching 'on the job', wat wil zeggen dat er ook tijdens het werken op de werkvloer gecoacht wordt. Op de groepen ligt er een overzicht m.b.t. het aantal uren coaching per medewerker.

De coach zelf houdt de planning aan, zorgt dat deze up-to-date blijft en noteert het aantal afgenomen coachuren per medewerker. De coach zelf heeft ook recht op coaching en wordt eveneens het wettelijk aantal uren per jaar gecoacht door een externe pedagogisch coach.

Het vierogenprincipe in de praktijk

Het vierogenprincipe betekent dat er altijd iemand moet kunnen meekijken of meeluisteren. Kinderopvang Casa Bambini is vanaf 01 juli 2013 verplicht om hier invulling aan te geven en de ouders te informeren over de wijze waarop dit gebeurt. Dat betekent dat er altijd vier paar ogen op de groep aanwezig moeten zijn. Met de oudercommissie is besproken dat dit voor Casa Bambini als kleine organisatie niet altijd haalbaar is. Het voorstel vanuit de oudercommissie is dat de Kluinveenschool die extra paar ogen zijn, en dat iemand van school iedere dag onverwachts even komt kijken. De Oudercommissie en de Kluinveenschool hebben hiermee ingestemd. Tijdens de nieuwsbrieven is dit naar de ouders gecommuniceerd. Jaarlijks zal het vierogenprincipe worden geëvalueerd met de oudercommissie en de Kluinveenschool.

Uitgangspunten voor het dagelijks werkplan

Bij het dagelijks werk gelden de consequenties uit onze pedagogische pijlers, zoals beschreven in het achterliggende pedagogisch beleid, o.a.;

- Veilige gehechtheid (warme betrokkenheid en aandachtige omgang tussen pedagogisch medewerker en kind, het kind voelt zich veilig in contact).
- Volgend begeleiden (kinderen in de gelegenheid stellen zich in hun eigen tempo te ontwikkelen, pedagogische medewerkers bieden ervaringen aan die passen en verrijken, de activiteit mag nooit een *doel op zich* zijn, het gaat om de beleavingswereld en de ontwikkeling van het individuele kind).
- Daadwerkelijk contact (leren kijken naar kinderen, prettige conversatietoon, aangeven dat je een kind begrijpt).
- Accepteer de eigenheid van het kind in ritme.
- Vertrouw op wat het kind aan geeft graag te willen ook m.b.t. korter/langer slapen, minder/meer eten, veel/weinig drinken.
- Reageer geduldig.
- Laat kinderen je nabijheid voelen.
- Elk kind heeft *nu* bepaalde gevoelens.
- Het gaat om *dit* kind.
- Het gaat erom aan te sluiten bij de dag van vandaag en het moment van nu.

Dagelijkse structuur

Bij de dagelijkse opvang werken we kindvolgend. Dit betekent dat we geen strak dagritme hebben. Aangezien kinderen vanuit hun behoefte aan emotionele veiligheid wel behoefte hebben aan bepaalde structuren hebben we wel een globale dagindeling. Hier kan dus van afgeweken worden als de omstandigheden hiertoe uitnodigen. Aangezien de volgorde van het dagritme belangrijker is dan de tijd (door een activiteit of doordat de kinderen lekker spelen kan het zijn dat er later gegeten of geslapen wordt) geven wij geen exacte tijdsbepalingen. Daarnaast geldt dat we individuele behoefte boven het dagritme stellen. Als een kind bijvoorbeeld te moe is om mee te doen met een activiteit of om te eten kan het zijn dat dit kindje eerst gaat slapen.

Kinderen en activiteiten die er op die dag zijn

Voordat de kinderen er zijn hebben de pedagogische medewerkers een beeld van de kinderen welke die dag komen. Er dient een verdeling gemaakt te worden van de kinderen. Bij een baby/dreumesgroep bijvoorbeeld: Wie van de pedagogisch medewerkers houdt zich bezig met de baby's en wie met de wat grotere kinderen? En wat voor (buiten)activiteiten worden er aangeboden?

De verdeling moet flexibel zijn. Naar aanleiding van activiteiten/wensen van kinderen kan het mogelijk veranderen, bijvoorbeeld in de peutergroep: Er komen een aantal kinderen waarvan verwacht wordt dat ze het leuk vinden om in de keuken bezig te zijn. Het is tevens de tijd van de aardbeien. Gedacht wordt aan het plukken van aardbeien en deze te gebruiken op beschuit of brood voor de lunch. Wie gaat er met de kinderen, die aardbeien willen plukken, naar buiten en wie begeleidt ze bij het wassen en klaarmaken van de aardbeien voor de lunch? Tijdens het voorstellen blijkt dat alle kinderen meewillen. Op dat moment wordt de verdeling anders en kan de hele groep meedoen. Een andere keer blijft de verdeling gehandhaafd of willen er maar enkele kinderen mee. Hierbij gelden natuurlijk de regels van veiligheid.

De wil van kinderen is waar mogelijk leidend maar mag nooit consequenties hebben op het gebied van veiligheid en gezondheid. Als er maar één kind naar buiten wil mag het nooit zo zijn dat er een pedagogisch medewerker achterblijft met de zorg voor bijvoorbeeld zeven andere kinderen. Dan dient de activiteit uitgesteld te worden naar een later tijdstip wanneer er meer kinderen willen en dat kan soms al een half uur later zijn.

Dagprogramma BSO

Onze BSO bestaat uit 1 groep voor kinderen van 4-12 jaar:

Dagprogramma

Op onze BSO worden betreft het dagprogramma de richtlijnen uit het pedagogisch beleid gevolgd. Voor onze locatie specifiek ziet het dagprogramma er als volgt uit:

- Halen uit school
- Drinken en eten
- Keuzemoment
- Activiteiten

- Rustig moment

Halen uit school

Kinderen worden doorgaans door een pedagogisch medewerker van school gehaald (vaste plek op het schoolplein). Wie haalt de kinderen uit school vandaag en wie zorgt er voor de opvang van de kinderen die zelfstandig komen?

Dit eerste contact van de dag is een belangrijk contact. De pedagogisch medewerkers zorgen ervoor dat alle kinderen aandacht krijgen en gezien worden. Kinderen reageren zich vaak af na een dag op school. Opvangen met belangstelling, meeleven en humor is belangrijk.

Drinkenen eten

Wie zorgt er voor dat de materialen voor het eten en drinken er zijn? Is er op gelet dat kinderen zelfstandig iets klaar kunnen maken, elkaar kunnen helpen, samen afruimen etc. De wijze waarop pedagogisch medewerkers het eten en drinken organiseren is afhankelijk van het doel. Wij kiezen ervoor de zelfstandigheid te stimuleren en het bevorderen van onderlinge gesprekken. Dan is het belangrijk dat de pedagogisch medewerkers aan tafel zitten en een rustpunt zijn zodat zij de gesprekken kunnen begeleiden en aandacht kunnen geven. Het pakken, inschenken en klaarmaken kan prima door de kinderen zelf gedaan worden terwijl de pedagogisch medewerker het gesprek gaande houdt. Hierbij wordt een beroep gedaan op de zelfstandigheid van de kinderen waarbij de pedagogisch medewerker het overzicht heeft en het rustpunt is.

Het eten en drinken kan ook gezien worden als groepsmoment waarin belangrijke gebeurtenissen besproken kunnen worden (vakantieprogramma, uitstapjes, gebeurtenissen bij 1 van de kinderen). Ook kan er gevraagd worden naar de keuze activiteit (zie hieronder) of het zitting nemen in "werkgroepjes".

Keuzemoment

1 x per maand worden de kinderen gevraagd naar hun wensen voor de activiteiten of wie er in een "werkgroepje" wil zitten voor bijvoorbeeld het vakantieprogramma of het uitwerken/voorbereiden van een activiteit (kinderkrant). Op het bord buiten de deur staan de activiteiten van de dag (uitkomsten van de inventarisatie van de kinderen) en wie de activiteit begeleid. Kinderen kunnen daarop intekenen. Ook is er altijd de mogelijkheid om naast het meedoen met een activiteiten (minstens twee) in te tekenen op vrij binnen en buitenspel.

Het vrije binnen- en buitenspel is bij uitstek een gelegenheid om zelfstandig te spelen, alleen of met een groepje. Hiervan leren kinderen veel over de sociale omgang met leeftijdgenoten.

Activiteiten

Een half uurtje na binnenkomst zijn veel kinderen toe aan een groepsactiviteit. Bij de activiteiten BSO zullen er dan twee begeleide activiteiten op het programma staan, naast het vrije binnen spelen het vrije buitenspel. Het is handig om de twee begeleide activiteiten na elkaar te organiseren. Kinderen die willen kunnen dan aan alle twee de activiteiten meedoen. Niet alle kinderen hebben behoefte aan een georganiseerde activiteit. Pedagogisch medewerkers weten vaak wel wie echt liever vrij speelt en wie een duwtje nodig heeft om met de groepsactiviteit mee te doen.

Op een activiteitenbord op de BSO kunnen de volgende activiteiten staan:

Activiteiten (datum/dag)	begeleider	Plaats	tijd	Naam kinderen die hiervoor kiezen
Volleybal	Marije	schoolplein	15.00- 16.00	
Vrij spelen binnen	Marije	Groep	16.00- 17.00	

Vrij spelen buiten	Brenda	Schoolplein	15.30-16.30	
Wie maakt er foto's vandaag				
Werkgroep kinderkrant wel/niet bezig vandaag				
Mededeling: Ouderavond op.....				
Mededeling: Inschrijven vakantie programma gestart				

De activiteiten moeten flexibel blijven. Naar aanleiding van activiteiten/wensen van kinderen kan het mogelijk veranderen, bijvoorbeeld er is toch geen animo voor volleybal tijdens het spel. De pedagogisch medewerker kan dan samen met de kinderen de activiteit omzetten.

Kinderen bepalen dus zelf hun bezigheden. Elk kind heeft daarbij een eigen persoonlijkheid en interesse. De pedagogisch medewerker zorgt voor de randvoorwaarden. Vanuit de activiteitenkeuze en afspraken daarover met de kinderen zorgt de pedagogisch medewerker dat de benodigde materialen er zijn en dat de kinderen weten hoe ze dit kunnen gebruiken. De pedagogisch medewerker die het vrije spel binnen of buiten begeleid loopt rond in de verschillende ruimtes, kijkt toe en laat kinderen zoveel mogelijk zelfstandig hun activiteiten ontplooiën. Bemoeienis werkt zelfs vaak verstoring. De pedagogisch medewerker zorgt de emotionele veiligheid van de kinderen en voor het bewaken van een goede sfeer.

Rustig moment

Vooraf aan het einde van de middag zijn de kinderen vaak moe en hebben zij behoefte aan een rustig moment met de pedagogisch medewerker. Het is daarom belangrijk dat hij/zij weer in de stamgroep te vinden is. Ook is het einde van de dag de tijd dat ouders de kinderen komen halen. Zij weten dan dat de pedagogisch medewerker in de stamgroep te vinden is en iets kan vertellen over de dag van hun kind. Werkstukken van de middag zijn dan tentoongesteld of er zijn foto's gemaakt van de sportactiviteit of activiteit op de boerderij (kinderen vinden het prachtig om te fotograferen, ook dat kan een activiteit zijn waarvoor die dag gekozen is "Wie heeft er ingetekend om vandaag te fotograferen". Het laten zien van deze foto's in het digitale fotolijstje geeft ouders en kinderen een goed beeld van de dag.

Werkwijze en (spel)activiteiten die kinderen buiten de stamgroep kunnen verrichten:

In het pedagogisch beleid wordt het aanbod/werkwijze beschreven. Hieruit blijkt dat kinderen ook buiten hun stamgroep kunnen spelen. Wanneer dit is hangt af van het aanbod wat de pedagogische medewerkers geven en de wensen van de kinderen zelf. Er is altijd zicht op de kinderen wanneer ze buiten de stamgroep zijn. Hierover worden afspraken gemaakt tussen de pedagogische medewerkers onderling (zie hoofdstuk Dagelijks werkplan). Kinderen kunnen naast de stamgroep gebruik maken van de volgende ruimten: Gymzaal, groep 0-4 jaar en uitstapjes naar het Timmermansveld.

Buiten

De BSO- kinderen gebruiken het schoolplein van de Kluinveenschool en uitstapjes naar het Timmermansveld.

De pedagogische medewerkers ontvangen pedagogische begeleiding van de leidinggevende (1 keer per 4 weken) en via trainingen. Ook hebben zij recht op minimaal 10 uur aan coaching van de pedagogisch coach.

Overige informatie

Voor ons dagverblijf zijn huisregels en een informatieboekje beschreven. Hierin staan zaken betreffende inschrijving, betaling en opzegging, openingstijden, contact met ouders, extra dagdelen en ruilen, voeding, wat ouders zelf meenemen, verjaardagen, ziekte of verhindering, vakanties, oudercommissie en klachtenregeling, ook geeft het aan waar ouders voor vragen terecht kunnen. Dit soort zaken worden dan ook niet in ons pedagogisch beleid opgenomen.

2022, Els van Holst

Bijlage: Korte kennismaking pedagogen

Casa Bambini heeft bij het ontwikkelen van de pedagogische visie een keuze gemaakt uit een aantal psychologen/pedagogen die een gemeenschappelijkheid hebben. Alle psychologen/pedagogen die gekozen zijn, gaan uit van individuele ontplooiing van kinderen en respect voor ieders eigenheid. Hierbij ligt de nadruk op het zijn en het welbevinden van kinderen en niet zozeer op het worden en ontwikkeling.

Het gaat hierbij om:

Aletha Solter

Janusz Korczak

Emmi Pikler Loris

Malaguzzi

Thomas Gordon

Elly Singer

Rien van Ijendoorn

In de nu volgende pagina's volgen korte beschrijvingen van de genoemde psychologen/ pedagogen. Daarnaast volgt een opsomming van onderwerpen die besproken worden tijdens de trainingen.

Aletha Solter

Aletha Solter is een Zwitsers/Amerikaanse ontwikkelingspsychologe. Zij is geboren in Amerika en op de leeftijd van 6 maanden naar Zwitserland verhuisd. Daar heeft ze o.a. aan de Universiteit van Geneve gestudeerd bij de beroemde Zwitserse psycholoog Jean Piaget. Daarna is ze terugverhuisd naar Amerika en heeft een PH.D. behaald aan de Universiteit van California en heeft daar tevens inleidende psychologie gedoceerd. Tevens heeft zij onderzoek gedaan. Op dit moment woont zij in Goleta, California. Ze bezoekt regelmatig andere landen voor het geven van workshops. In Nederland was zij in 2004 in Utrecht.

Als eerste wetenschapper onderzocht Solter het huilgedrag van baby's en jonge kinderen en de reacties van ouders hierop. Sinds 1987 werkt ze met ouders. Solter is oprichtster van The Aware Parenting Institute.

Solter is voorstander van een warme aandachtige manier van omgaan met kinderen waarbij zij als uitgangspunt heeft dat baby's/kinderen zelf het beste weten wat ze nodig hebben. Het gaat erom dat ouders en verzorgers hun signalen opvangen en die op de goede manier interpreteren. Huilen neemt een belangrijke centrale plaats in, omdat het de belangrijkste manier is waarop baby's aandacht vragen voor hun behoeften, en waardoor ze frustraties en pijnlijke gebeurtenissen verwerken. Ze mogen huilen om ervaringen te kunnen verwerken en hoeven niet in alle gevallen direct getroost te worden. Ga wel na waarom een kind huilt. Oorzaken zoals honger, natte luier en pijn moeten natuurlijk verholpen worden. Daarnaast is ten alle tijden nabijheid belangrijk. Geef een kind aandacht en houdt het liefdevol vast tijdens het huilen. Niet wiegen, troosten, een speen geven of afleiden. Praat op een liefdevolle toon en zeg dingen als: ik blijf bij je, je mag best huilen, ik snap wel dat je nu verdrietig bent. Als kinderen niet de gelegenheid krijgen om door huilen hun ervaringen te verwerken leren ze niet dat ze zich van binnenuit kunnen troosten.

Met betrekking tot ongewenst gedrag geeft Solter aan dat het kind:

- probeert een legitieme behoefte te bevredigen (bijvoorbeeld eten, aandacht, respect, affectie, serieuze interventie). Hier kan de volwassene met gemak aan voldoen door extra aandacht en tijd aan het kind te besteden.
- nog te jong is om de regels te kennen of er is een gebrek aan voldoende informatie. De wijze waarop taal als middel wordt gebruikt, is hierbij belangrijk maar ook non-verbale communicatie, bijvoorbeeld door middel van voordoen is van belang.
- van slag is (bang, gefrustreerd, jaloers, onzeker) of een opeenstapeling van stress heeft door pijnlijke en traumatische ervaringen. Probeer in dit geval de stress te verminderen door een veilige en voorzienbare omgeving te scheppen.

Sta het kind toe emoties te tonen. Juist wanneer het kind liefde en aandacht niet lijkt te verdienen, heeft het kind deze het hardst nodig. Solter geeft aan:

- Bedenk op wat voor manier het gedrag van het kind je raakt, wat doet deze situatie met jezelf.
- Probeer vervolgens een reden te vinden waarom het kind zich zo gedraagt.
- Probeer mogelijke oplossingen te vinden, reageer op een juiste wijze en doe dit zonder te straffen of te belonen.

Meer lezen:

Boeken van Aletha Solter:

Baby's weten wat ze willen

De taal van huilen

Het ongedwongen kind

Allen: Uitgeverij de Toorts.

Janusz Korczak

Janusz Korczak (1878-1942) was een Pools-Joodse arts, die over de hele wereld inmiddels bekend is als pedagoog, kinderboekenschrijver en directeur van een weeshuis. Hij werd op 6 augustus 1942 met de 200 kinderen uit het weeshuis weggevoerd naar het vernietigingskamp Treblinka.

Korczak gaat uit van het feit dat een kind in elke fase een volwaardig menselijk wezen is en niet slechts een onaf mens, die nog van alles niet kan. Hij vindt dat we in het algemeen te weinig respect hebben voor de ervaringen waar het kind reeds over beschikt. We hebben het steeds, vooral in scholen, over wat het kind moet worden. Kind-zijn heeft hier en nu een eigen zelfstandige betekenis. Hij beschreef drie grondrechten van een kind die uitgaan van een groot respect voor kinderen. Dit zijn:

- recht op eigen dood (waarmee hij bedoeld dat je niet alle risico's bij een kind weg moet houden, ieder kind heeft recht op zijn eigen bult),
- recht op de dag van vandaag (waarmee hij bedoeld dat de kinderjaren een op zichzelf staande waardevolle periode is),
- recht om te zijn zoals het is (elk kind is zichzelf, volg zoveel mogelijk het eigen ritme).

Korczak stelt in het opvoedingsgebeuren de gelijkwaardigheid van kind en volwassenen centraal. Tussen kind en opvoeder moet dialoog bestaan. Niet teveel "opvoeding", maar respect voor eigen kunnen, durven en willen van kinderen en solidariteit of beschikbaarheid van volwassenen. Korczak ontmoet ieder kind op een unieke wijze. "Voor ieder probleem, ieder kind, iedere dag is een unieke reactie van de opvoeder nodig". Dit blijkt ook uit het feit dat op veel plaatsen in zijn werk weergaven te lezen zijn van gesprekken met jonge en oudere kinderen. Hij neemt daarbij de kinderen in hun denken en redeneren volstrekt serieus. De toon en de taal die hij hanteert, geeft het kind het gevoel dat het op basis van gelijkwaardigheid met de volwassene in gesprek is. Hij nodigt kinderen, hoe jong ze ook zijn, uit tot argumenteren.

Tevens geeft hij aan: “Een kind is nooit je bezit”. Korczak laat merken wat hij vindt van de morele opvoeding. Hij ervaart veel normen en waarden als knellend. De volwassenen kneden en vormen de kinderen naar hun eigen ideeën. Hij ziet om zich heen dat kinderen zo goed mogelijk aangepast moeten worden aan maatschappelijke instituties. Hierbij gaan we voorbij aan de eigenheid van het kind.

Korczak gaat uit van het informeren van kinderen, verantwoording geven aan kinderen, serieus nemen. Dat kan betekenen dat de volwassene zaken moet durven loslaten, alles zal misschien niet zo lopen als de volwassene wil. Het betekent ook loslaten dat kinderen zich volgens bepaalde doelstellingen zich moeten ontwikkelen. Hij is niet wars van regels, hij zegt hierover: “Zonder bepaalde regels, in volledige vrijheid kunnen zich slechts enkele uitzonderlijke kinderen gunstig ontwikkelen, tientallen gaan er aan te gronde. Hoe dan om te gaan met die regels”. Het omgaan met die regels deed hij door middel van dialoog en samenwerking. Het vermogen van kinderen om te kunnen redeneren vormde een belangrijke peiler voor de organisatie van het weeshuis dat Korczak heeft geleid. Kinderen werden gestimuleerd om hun eigen situatie te overdenken door een dagboek bij te houden over hun eigen ontwikkeling. Conflicten werden beslecht voor een rechtbank met kinderen als rechters, die argumenten over en weer moesten wegen. Korczak was ook oprichter van een Poolse kinderkrant die de “onbevangeheid van uitlatingen en de zuivere polemieken” aanmoedigde tussen kinderen onderling. De kracht van Korczak’s bijdrage aan de pedagogiek is de wijze waarop hij het individuele van elke situatie en van elk kind benadrukt, een onbaatzuchtige betrokkenheid bij kinderen, vol respect.

Meer lezen:

Boeken van/over Janusz Korczak:

Hoe houd je van een kind,
Als ik weer klein ben,
Het recht van een kind op respect,
uitgeverij Bijleveld.

Emmi Pikler

Emmi Pikler (1902-1984) was kinderarts in het vooroorlogse Budapest. Ze ontwikkelde haar ideeën over hoe je met kinderen zou kunnen omgaan vanuit haar werk in gezinnen die ze zeer intensief, soms wekelijks begeleidde. Na de Tweede Wereldoorlog nam Emmi Pikler de leiding van een kindertehuis over, het Loczy-kindertehuis in het Hongaarse Budapest.

Daar kon ze haar ideeën en werkwijze in de praktijk toetsen en veel consequenter doorvoeren dan bij de begeleiding van een gezin mogelijk was. Bovendien was ze nu in de gelegenheid een wetenschappelijk onderzoek te starten naar de ontwikkeling van de baby en het jonge kind.

Pikler gaat ervan uit dat baby’s met bekwaamheden en talenten op de wereld komen, ze zijn nieuwsgierig en ondernemend. In haar tijd was dat opmerkelijk want in veel leerboeken stond toen dat de babytijd gekenmerkt werd door afhankelijkheid en hulpeloosheid.

De boodschap van Emmi Pikler houdt o.a. in dat in een veilige omgeving, met voor het ontwikkelingsniveau geëigende speelobjecten en met kleding waarin optimaal bewogen kan worden, het kind zelfstandig met grote ijver en plezier zal leren. Tijdens het ongestoord uitoefenen van zijn activiteiten, ontwikkelt het kind niet alleen het lichaam maar ook het lichaamsbewustzijn, evenals het bewustzijn van zijn omgeving en zijn vermogen deze te kunnen beïnvloeden.

Het vrije spel en de volledige aandacht tijdens de verzorging zijn twee pijlers van Emmi Pikler. Emmi Pikler leerde de verzorgsters het kind voor te bereiden op wat er gaat gebeuren door het expliciet te benoemen: “Ik ga je nu optillen om te baden” of “Dit is het washandje waarmee ik je handje in wil zepen”. Dit geeft kinderen vertrouwen en biedt tevens voor de verzorgster houvast om werkelijk met

haar volle aandacht bij het kind te zijn en te blijven.

Op deze manier voelt de baby dat er echt contact is van mens tot mens. Ook leerde Pikler hen dat je een baby of ouder kind nooit mag dwingen, dat je hun weerstand niet mag breken maar dat je juist moet proberen tot samenwerking te komen. Ze leerde ze tijd te nemen voor het kind, het kind te begeleiden met aandachtige, rustige en liefdevolle bewegingen, veel tegen de kinderen (ook tegen zuigelingen) te praten met zachte stem en goed te observeren en waar te nemen wat het kind zelf aangeeft en hoe daarop te reageren.

In Locy werden enkele principiële richtlijnen gehanteerd:

- Wanneer men een baby draagt of in de armen houdt, is het van belang om zijn hele bovenlijf en hoofd te ondersteunen zodat de baby zich ook in de armen fysiek veilig voelt.
- Wanneer een kind op de arm of schoot van de volwassene is, moeten we hem zoveel mogelijk bewegingsvrijheid laten. Op die manier kan hij actief meedoen met wat er allemaal om hem heen gebeurt.
- Bij een respectvolle omgang hoort rekening houden met zijn/haar ritme. Een baby of klein kind heeft tijd nodig om waar te nemen wat er gebeurt voordat het erop kan reageren. Wanneer een volwassene zich naar een kind toekeert, spreekt ze hem altijd aan voordat ze hem optilt, wacht totdat de baby haar opgemerkt heeft en dan voorbereid is op de beweging van het optillen. Meestal hebben ze daarbij oogcontact.

Bij het aankleden houdt het bijvoorbeeld in dat de volwassene haar gebaren vertraagt of even stopt. Hierdoor krijgt de baby bijvoorbeeld de kans om mee te helpen door een hand uit te steken om in een armsgat te gaan. Wanneer de volwassene wacht op de reacties van het kind en haar eigen bewegingen zo uitvoert dat het kind de ruimte krijgt, kan het kind steeds beter participeren in de verzorging.

Emmi Pikler's benadering kenmerkt zich door twee principes:

1. Respect voor de behoefte aan een stabiele persoonlijke band (met aandacht en een liefdevolle, rustige behandeling waardoor het kind zich geborgen en zeker kan voelen).
2. Respect voor de zelfstandige activiteiten van het kind. (Zij geeft aan dat volwassenen respect moeten hebben voor de eigenheid en autonomie van het kind, waarbij het kind zoveel mogelijk in het eigen ritme gelaten wordt.)

Meer lezen:

De visie van Emmi Pikler, uitgeverij Stichting Emmi Pikler Fonds.

Loris Malaguzzi

Loris Malaguzzi (1920-1994) was een zeer bezield pedagoog, een charismatisch en bevlogen idealist. In 1945 ontmoette hij in Reggio enkele ouders die zelf een kleuterschool op wilde richten. Malaguzzi ontwikkelde daar zijn pedagogische ideeën: respect voor het kind, niet blindstaren op de beperkingen maar een geloof in een enorm potentieel aan mogelijkheden en creativiteit bij elk kind. In Reggio werken nu 33 peuter- en kleutertuinen volgens zijn principe. Kinderen maken, denken, associëren, kinderen creëren in voortdurende dialoog met hun leeftijdsgenootjes, volwassenen, dingen, ideeën en gebeurtenissen. De begeleider is partner, geesteshoeder en gids.

De uitspraak van Malaguzzi "Een kind heeft honderd talen, maar de school en de samenleving stelen er negenennegentig van" vat het concept van Reggio Emilia samen (het originele gedicht is langer, dit is een citaat eruit).

Alle kinderen beschikken over honderd talen om zich uit te drukken. Naast de spreektaal kunnen kinderen zich uiten in klanken, beweging, kleuren, schilderen, bouwen, boetseren en nog veel meer. Ieder kind is vanaf zijn geboorte rijk aan mogelijkheden, krachtig en creatief. Vaak wordt echter de creativiteit beperkt door de omgeving.

In Reggio leven de kinderen zich creatief uit met bijvoorbeeld afvalstoffen zoals plastic doppen,

flessen, dozen, lappen stof, ijzerdraad, verf etc. Niet onder leiding van maar onder begeleiding van mensen met een kunstenaarsopleiding. Er ontstaan creatieve processen bij kinderen en maken de mooiste dingen. Heel iets anders dan de obligate, soms voorgekauwde kleuterschoolwerkjes met nieuwjaar of moederdag.

De opvoedingsgedachten van Reggio in het kort:

Rol van het kind:

- kinderen zijn sterke, competente wezens die zelf hun eigen leerproces vormgeven, ieder op zijn volstrekt unieke wijze;
- kinderen hebben een grote nieuwsgierigheid en verbazing ten opzichte van hun omgeving; het zijn ontdekkers, uitvinders, creatieve denkers;
- een kind is de maker van zijn eigen ervaring; alles wat een kind meemaakt, is een bouwsteen in de opbouw van zijn persoonlijkheid;
- vanaf de geboorte zijn kinderen al uit op contact en communicatie, ze hebben een sterke drang om duidelijk te maken aan hun omgeving wat er in hen leeft en dat kunnen ze ook, in wel "honderd talen".
- Kinderen ontwikkelen zichzelf, al pratend, werkend en overlegend met elkaar.

Rol van de omgeving:

- het kind leert het meest van zijn leeftijdsgenoten (1^e pedagoog), daarna van volwassenen (2de pedagoog) en ten derde van zijn omgeving (3^e pedagoog);
- de omgeving is uitnodigend en uitdagend zodat de onderzoeksdrang van kinderen intact blijft;
- ieder kind is anders, dus bij ieder kind begint het kennisproces opnieuw: de opvoeder kijkt steeds opnieuw, interpreteert en onderzoekt nieuwsgierig het specifieke van het kind;
- de opvoeder probeert alle "honderd talen" van de kinderen te verstaan en heeft zelf ook "honderd talen" tot haar beschikking om met kinderen te communiceren;
- de opvoeder biedt mogelijkheden en materialen aan waarmee de kinderen hun mogelijkheden verder kunnen ontwikkelen. Zo kan zij beter een stap verder helpen en de nieuwsgierigheid van kinderen in een steeds maar voortdurende stroom houden.

Wil je zo goed mogelijk aansluiten bij de ontwikkeling van kinderen moet je leren goed naar kinderen te kijken. Een manier waarop dit kan is documenteren. Met behulp van foto's, videobeelden, uitspraken en tekeningen van kinderen proberen begeleiders de gedachten, ideeën en dromen van kinderen te verkennen. Alles wat een kind maakt wordt bewaard, omdat dit een bouwsteen van zijn identiteit is.

De documentatie wordt gezien als middel om "het luisteren naar kinderen" zichtbaar te maken. Het maakt het mogelijk ervaringen te delen en te interpreteren en is een belangrijk middel in de communicatie met ouders.

Meer lezen:

De honderd talen van kinderen, de Reggio Emilia-benadering bij de educatie van jonge kinderen, isbn:90-6665-206-3

Thomas Gordon

De Amerikaan Thomas Gordon (1918-2002) was psycholoog. Hij werd geconfronteerd met stoornissen in de ouder-kind relatie, tiener-rebellie en jeugd-criminaliteit en zocht de kern op van deze problemen. De methode die hij ontwikkelde en in de praktijk langdurig toetste is in de vakkringen terecht revolutionair genoemd, omdat Gordon erin geslaagd is de oude controversie te doorbreken tussen het gezag van de ouders en de vrijheid en zelfstandigheid die het kind eist. Gordon weet een brug te slaan waarop beide partijen tot elkaar kunnen komen, zonder hun gezicht

te verliezen. De bereidheid tot toenadering - tot luisteren - herstelt het natuurlijke wederzijdse respect.

De essentie van Gordons opvoedingsmethode is: kijk naar kinderen, luister naar wat ze te vertellen hebben en neem hen serieus. Sta niet meteen met een oplossing klaar om verdriet weg te nemen, maar laat hen zelf een oplossing bedenken. In Nederland is de visie van Gordon erg populair.

In de methodiek van Gordon staat actief luisteren naar kinderen centraal. Je moet heel goed luisteren naar wat een kind te vertellen heeft, verbaal of non-verbaal. De leidster verwoordt wat zij denkt dat het kind wil zeggen. Zit ze met haar reactie goed, dan zal ze het kind dit laten blijken. Zit ze ernaast, dan kan het kind haar corrigeren, net zo lang tot ze heeft begrepen wat er in het kind omgaat. Hierdoor voelt het kind zich begrepen en geaccepteerd, hetgeen bijdraagt aan een goede opvoedingsrelatie. Deze methodiek werkt ook bij baby's ook al kunnen die nog niet verbaal communiceren.

Eén van de belangrijkste elementen in de Gordon-methode is het gebruik van de zogenaamde "ik-boodschappen", het gebruik van de "ik-taal". Praten vanuit en over jezelf: zeggen wat je bedoelt, denkt en voelt. Deze "ik-taal" onderscheidt Gordon van "jij-taal", praten over de ander of praten in algemene termen in plaats van zeggen wat je zelf vindt, denkt en voelt.

"jij-taal"

"ik-taal"

Je bent vervelend.

Ik vind het vervelend als je die bak speelgoed omkiept. Dan moet ik het nog een keer opruimen.

Wat ben jij een schreeuwlelijk.

Als je zo hard schreeuwt, kan ik de andere kinderen niet verstaan.

Je luistert helemaal niet.

Als je wegloopt als ik tegen je praat, ben ik bang dat je niet hoort wat ik zeg.

Door "ik-taal" te gebruiken ben je duidelijk voor anderen, zij kunnen begrijpen wat er in je omgaat en kunnen daar rekening mee houden. Bovendien leren anderen je beter kennen en zal er daardoor vaak een betere relatie ontstaan. Doordat je verwoordt wat je denkt en voelt, geef je met name jonge kinderen ook een voorbeeld: jouw openhartigheid en duidelijkheid stimuleert hen om gevoelens en gedachten ook onder woorden te brengen.

Wat je tegen een kind zegt is belangrijk, maar vooral ook hoe je het zegt. Het kind hoort immers niet alleen de woorden, maar ook de toon waarop iets gezegd wordt. Het ziet ook je gezichtsuitdrukking, je houding en gebaren. Als je gezichtsuitdrukking en gebaren in overeenstemming zijn met je woorden, dan zal het kind eerder geloof hechten aan wat je zegt. Baby's en jonge kinderen pikken de meeste informatie op uit de lichaamstaal die je gebruikt.

Meer lezen:

Luisteren naar kinderen van Thomas Gordon, uitgeverij Elsevier

Elly Singer

Dr. Elly Singer (1948) is pedagoog en ontwikkelingspsycholoog. Zij werkt als universitair docent bij de Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam en bij Ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit van Utrecht. Zij is gepromoveerd op onderzoek naar de geschiedenis van de pedagogiek voor jonge kinderen en kinderopvang. Zij heeft o.a. onderzoek gedaan naar samenspel en conflicthantering van 2 en 3 jarigen in kindercentra en naar de sociale, emotionele en morele ontwikkeling van schoolkinderen. In het boek Kijken, kijken, kijken (2006) - wat zij geschreven heeft

in samenwerking met Dorian de Haan, Anke van Keulen en Nienke Bekkema – doet zij verslag van een 10 jarige studie naar samenspel van 2 en 3 jarigen in kindercentra. Het boek gaat over samenspelen, in conflict raken en verzoenen. Er is veel aandacht hoe tussen leidster en kind en tussen kinderen onderling een gevoel van samenzijn, contact en wederzijds begrip ontstaat. Hierbij wordt uitgegaan dat een goede relatie de basis is van alles: van het gevoel van veiligheid, verbondenheid en iemand te zijn met een eigen identiteit; van de wil om elkaar te leren kennen en samen te leren; en van de motivatie om na een botsing weer vrede te maken.

Elly Singer haalt theorieën van anderen aan - zoals o.a. Stern, Doherty-Sneddon – die zeggen dat het ervaren van gezamenlijkheid en begrepen worden een actief proces is waaraan beide partners bijdragen. Bij baby's ontstaat gezamenlijkheid vooral door de non- verbale communicatie. Er worden praktijkvoorbeelden gegeven: Lichaamscontact, elkaar aanraken: "Miriam houdt Anna lekker in haar armen vast en wiegt haar zachtjes. Ze geeft Anna de gelegenheid om passief lichaamscontact te ondergaan".

Oogcontact: "Pas als Anna Mirjam aankijkt, tilt ze haar op. Ze lezen elkaars gezicht".

Vanaf drie of vier maanden begint het "speelpraten" tussen baby's en leidster. De leidster maakt van alle bewegingen en geluidjes van de baby een gezamenlijk spel.

Met betrekking tot botsingen van 2 en 3 jarigen wijst Singer op de theorie van Piaget (1967) dat kinderen leren dankzij botsingen dat andere kinderen of volwassenen een andere mening of wens hebben. Ze leren dat de wereld anders in elkaar zit dan ze dachten. Zonder botsingen kan er geen cognitieve en morele ontwikkeling plaatsvinden (Killen&De Waal 2000). Elly Singer geeft twee morele regels aan: Je mag de ander geen pijn doen en je moet de ander met rust laten als die dit wil. Daarnaast geeft zij pedagogische handvatten:

- Geef zelf het goede voorbeeld door de psychologische ruimte van de kinderen te respecteren en niet te schreeuwen of kinderen ruw beet te pakken;
- Help kinderen de regels aan te voelen door met de kinderen te praten over wat ze voelen en willen. Geef ze ook de ruimte om al doende te leren.
- Als kinderen elkaar pijn doen altijd ingrijpen; de regel uitleggen, troosten en verzoenen.

Met betrekking tot botsingen tussen kinderen onderscheidt Singer de volgende drie rollen voor de leidster:

- De beschermster, die er voor waakt dat alle kinderen zich veilig voelen en positieve onderlinge relaties hebben;
- De baas, die waakt over de waarden en normen, met de kinderen regels en afspraken maakt en – als dit nodig is – ingrijpt om ze daaraan te herinneren
- De bemiddelaar, die kinderen helpt om samen oplossingen te vinden, verbindt en verzoent, en de ontwikkeling van sociale vaardigheden stimuleert.

Singer geeft praktische tips voor de bovengenoemde rollen en heeft aandacht voor diversiteit (jongens, meisjes, cultuurverschillen).

Meer lezen

Kijken, kijken, kijken, over samenspelen, botsen en verzoenen bij jonge kinderen, uitgeverij: SWP Amsterdam

Rien van IJendoorn

Rien van IJendoorn (1952) promoveerde in 1978 op een thema uit de morele ontwikkelingstheorie van Kohlberg (Eén van Piagets navolgers). Sindsdien is hij verbonden aan de Universiteit van Leiden, eerst als onderzoeker en sinds 1981 als hoogleraar in de Pedagogische Wetenschappen. Zijn onderzoek richt zich op de pedagogische en ontwikkelingspsychologische aspecten van gehechtheid in alle fasen van de levensloop en in diverse pedagogische contexten waaronder de kinderopvang.

Citaat Van IJendoorn uit artikel NRC Wetenschap en Onderwijsbijlage 2004:

“In het eerste levensjaar van hun kind weten sommige ouders niet hoe ze er mee om moeten springen. Opvoeding is een beetje geïsoleerd geraakt tussen de vier muren van de eengezinswoning. Het is niet meer openbaar. Met relatief lichte middelen zoals een videofeedbackinterventie van – zeg – vier keer een paar uur, kun je ouders dan op een heel ander spoor zetten, zo heeft collega Femmie Juffer in adoptie gezinnen laten zien. Wat je veel ziet is dat ouders te weinig afwachtend zijn. Ze nemen niet de tijd om het kind te observeren. Wat wil dat kind nu eigenlijk? Niet gelijk de fles erin als het huult! Ouders kunnen de nonverbale signalen niet altijd goed aflezen. Ze beseffen ook niet dat heel jonge kinderen al communicatieve wezens zijn. Ze lijken soms te denken: een baby is een plant, die moet je een beetje water geven en dat is het dan. Terwijl er juist in die eerste levensfase van alles gebeurt dat voor de emotiehuishouding van het grootste belang is. Dan ontstaat de gehechtheid, dan ontstaat de basis van de omgang met stress. Het zijn vaak kleine dingen. Bijvoorbeeld een kind niet aan iets zetten dat het absoluut nog niet kan. En je moet verschillende soorten huilen van elkaar onderscheiden. We hebben in een ander onderzoek aangetoond dat als je reageert op iedere kik, je het huilen juist versterkt. Als het daarentegen echt paniek- of honger huilen is, dan kun je dat nooit versterken door er op te reageren. Sommige mensen weten dat niet”

“Bij gehechtheid gaat het om knuffelcontact, om sensitiviteit, niet om fysieke verzorging. Bij gehechtheid zijn er belangrijke verschillen tussen wat veilige en angstige gehechtheid heet. Bij veilige gehechtheid ontstaat inderdaad vertrouwen in de zorg van de ouders – met allerlei positieve effecten voor de stressregulatie bij het kind. Maar soms gaat het minder goed. Dan krijg je angstige gehechtheid. Dat hoeft niet rampzalig te zijn, hoor. Het is een strategie van het kind in een niet-optimale maar ook niet dramatische slechte omgeving om toch het maximale aan nabijheid van de ouder te bereiken: aldus Van IJendoorn. Er zijn twee soorten angstige gehechtheid: vermijdend en ambiguaangstig. Vermijdende gehechtheid ontstaat als een ouder heel goed op het kind kan reageren wanneer het zich blij en positief gedraagt, maar veel moeite heeft met een huilend kind. De ouder heeft daar geen geduld voor. Het kind zal dat soort gedrag dus gaan dempen, om geen negatieve reactie bij de ouder op te roepen. Het zal eerder een stapje terug doen. Je hebt ook ambiguaangstige gehechtheid, anxious-resistant in het Engels. Van IJendoorn: Dan is het precies andersom. Die kinderen reageren juist heel fel en schreeuwerig, omdat hun ouders wel in beweging komen voor dat gedrag. Dat zijn vaak ouders die het heel goed willen doen, veel beter dan hun eigen ouders. Inderdaad, dat zijn kinderen die soms in de supermarkt op de grond gaan liggen huilen, ja”

Artikel Van IJendoorn verticale of horizontale groepsindeling.

“De kinderopvanginstelling heeft de opvoedingsdoelen beschreven in een pedagogisch beleidsplan. Hierin wordt als belangrijkste taak voor de leidster aangeduid dat zij een gehechtheidsrelatie met ieder kind moet kunnen opbouwen, een relatie waarin het kind serieus genomen wordt en waarbij het leert dat het een ander kan vertrouwen. Het kan zich zo ontwikkelen vanuit een basis van veiligheid en geborgenheid. Voor ieder kind is het belangrijk dat deze veilige basis van gehechtheid wordt gelegd: van daaruit kan het op ontdekking gaan, zichzelf en de omgeving leren kennen, en zichzelf en andere kinderen in hun eigen individualiteit leren waarderen.”

Meer lezen:

Gehechtheid van ouders en kinderen, Intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek, en gevalsbeschrijvingen, uitgeverij Bohn Stafleu en Van Loghum, Houten 1994
De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang, uitgeverij Boom, 2004